

Projectbureau SHA

Examenbureau Aruba

Onderzoek Externe Examens

Aruba, November 2001
Drs Brigitte Boekhoudt

Projectbureau SHA

Examenbureau Aruba

Onderzoek Externe Examens

Modellen voor externe examens en de vormgeving
hiervan binnen de vernieuwing van het avo op
Aruba

PROJECTBUREAU SHA
WERKGROEP TOETSING EN AFSLUITING
ISM DIRECTIE ONDERWIJS
AFDELING
EXAMENBUREAU ARUBA

November 2001
Drs Brigitte Boekhoudt

SAMENVATTING

De opdracht voor dit onderzoek bestaat uit twee deelopdrachten;

1. Het ontwerpen van een model voor de verdeling van taken en verantwoordelijkheden inzake externe en interne examens, waarbij met een aantal gegevens, zoals de eigen nationale onderwijsdoelen, rekening gehouden moet worden.
2. Onderzoek doen naar een aantal factoren, zoals kleinschaligheid, arurbanisering, technische en organisatorische haalbaarheid, etc.

De uitvoering van het onderzoek bestaat uit twee delen, namelijk het eerste deel dat het ontwikkelen van een aantal scenario's omvat. Elk scenario vormt op zichzelf een alternatief voor de toekomstige externe examens in het avo op Aruba. Ook de combinatie van twee (of meer) scenario's vormt een alternatief. Het doel van de scenario's is om een antwoord te vinden op de eerste deelopdracht. De scenario's zijn: 1. lokale constructie van externe examens, 2. het betrekken van examens uit de regio, 3. het betrekken van externe examens van internationale exameninstellingen en 4. het betrekken van externe examens uit Nederland. Het tweede deel van het onderzoek omvat het zoeken naar de mogelijke, wenselijke en haalbare scenario's per extern examen (ofwel per vak) en per leerweg (mavo/havo/vwo). Dit gebeurt aan de hand van de ontwikkelde scenario's. Deze zijn omgewerkt tot diagrammen die voorgelegd zijn aan vakdeskundige personen. Het betreft respondenten die bij de toekomstige externe examenvakken betrokken kunnen zijn of worden. De respondenten zijn ingedeeld per toekomstig extern examenvak, al naar gelang hun expertise. Het doorlopen van de diagrammen door de respondenten resulteert in een conclusie voor elk vak. De conclusie betreft de mogelijkheid, de wenselijkheid en de haalbaarheid van het betreffende scenario. Daarnaast kunnen respondenten hun voorkeurs scenario aangeven. Het doel hiervan is om inzicht te krijgen in het belang van een aantal gegeven factoren, die invloed hebben (hetzij door hun versterkend effect, hetzij door hun afzwakkend effect) op de mogelijkheid, de wenselijkheid en de haalbaarheid van de scenario's van de toekomstige externe examens. Voorbeelden van deze factoren zijn: kleinschaligheid, arurbanisering, globalisering, lokale deskundigheid.

Resultaat van het onderzoek is dat vrijwel alle respondenten van alle vakken per leerweg een combinatie scenario kiezen dat als meest gunstig en meest haalbare scenario wordt beschouwd. Het gaat om de combinatie van lokale constructie en het betrekken van examens uit Nederland. Men denkt dan vooral aan het weglaten van opgaven uit het Nederlandse examen. Het betreft die opgaven die een te sterk Nederlandse context hebben. Vervolgens wil men deze weggelaten opgaven vervangen door lokaal ontwikkelde opgaven, die de arurbanisering omvatten. Deze adaptatie kan plaatsvinden onder begeleiding en op initiatief van een opgeleide Toetsconstructiedeskundige (TCD) van het Examenbureau. In dit onderzoek is een grote hoeveelheid informatie beschikbaar, die voor het vernieuwingsproces in het avo zeer goed bruikbaar is. Nagedacht moet worden hoe men deze informatie wil gaan aanwenden in het SHA project en in het toekomstige, vernieuwde avo.

Voorwoord

De onderzoeksoopdracht waarvan dit verslag de uitwerking is, is afkomstig van de SHA werkgroep Toetsing en Afsluiting samen met de afdeling Examenbureau van Directie Onderwijs Aruba.

Voor de vernieuwing van het avo zijn diverse beleidsnotities geschreven en de uitvoering daarvan gebeurt door het Projectbureau SHA. De vernieuwingsprocessen hebben niet alleen hun weerslag op de wijze waarop het onderwijs ingericht en vormgegeven wordt, maar ook op de toetsing en evaluatie van het onderwijs, het examineren.

In dit onderzoek worden, uitgaande van de opdracht en het deelprojectdossier SHA, november 1999 en de Nota 'Na caminda', verschillende scenario's ontwikkeld.

Elk scenario kan worden beschouwd als een soort strategie. Zo'n strategie wordt ingekleurd door weging van verschillende factoren die in dat specifieke scenario van belang zijn.

Een scenario kan dus voor elk vak een andere uitwerking hebben.

Hoofdstuk 1 geeft inzicht in de onderzoekopzet en de probleemstelling.

Vervolgens wordt in hoofdstuk 2, per scenario omschreven welke relevante factoren van invloed zijn.

Daarna wordt in hoofdstuk 3, elk vak in de verschillende scenario's geplaatst. Per scenario per vak komt hier informatie uit naar voren.

In hoofdstuk 4 wordt een model gegeven van de wijze waarop taken en verantwoordelijkheden binnen een nieuw systeem van examineren georganiseerd kunnen worden. Hierbij is vooral gebruik gemaakt van de deskundigheid op Aruba binnen de huidige organisatie van examens, die het Examenbureau heeft.

In hoofdstuk 5 worden de scenario's in het model gespiegeld aan de bestaande infrastructuur en aan de visies van deskundigen op dit gebied.

Hoofdstuk 6 geeft een aantal conclusies en aanbevelingen.

Dit onderzoek dient tot informatie aan beleidsmakers en -beslissers om tot een gegronnd besluit ten opzichte van externe examens te kunnen komen. Het is aan hen om de uitkomsten van het onderzoek te vertalen in advies.

Rest nog een woord van dank aan alle betrokkenen binnen dit onderzoek. Niet alleen de leden van het projectbureau SHA, alsmede het Hoofd Examenbureau, Marian Nieskens voor de begeleiding, maar vooral ook de docenten en andere informanten die hebben bijgedragen aan een compleet beeld van externe examens in de toekomst.

Brigitte Boekhoudt.

Samenvatting	
Voorwoord	
1.	Inleiding en onderzoeksopzet 5
1.1	Achtergrond 5
1.2	Examenvakken 5
1.3	Formulering van de opdracht 6
1.4	Conceptueel model 8
1.5	Aanpak 10
1.5.1	Respondenten in het vooronderzoek 10
1.5.2	Uitvoering onderzoek 11
1.6	Tijdsplanning 12
2	Scenario's voor Externe Examens 13
2.1	Scenario 1 lokale constructie van externe examens 13
2.2	Scenario 2 examens uit de regio betrekken 13
2.3	Scenario 3 internationale exameninstellingen 14
2.4	Scenario 4 Nederlandse exameninstellingen 15
2.5	Scenario 5 combinatie van een of meer scenario's 15
2.6	Wat we hieruit kunnen afleiden 16
3	De visie op externe examens per vak 18
4	Model verdeling taken en verantwoordelijkheden interne en externe examens 49
4.1	Uitgangspunten 49
4.2	Het bestaande model 50
4.3	Nieuw model voor externe examens 56
5	Conclusie en aanbevelingen 59
5.1	Conclusie 59
5.2	Aanbevelingen 61
6	Literatuurlijst 63
7	Bijlagen 64

Hoofdstuk 1 Inleiding en onderzoeksopzet

1.1 Achtergrond

In het avo op Aruba wordt voor haar afsluiting gebruik gemaakt van interne en externe examens. Externe examens worden door de overheid onder andere van belang geacht om de volgende drie redenen (Deelprojectdossier, Projectbureau SHA, november 1999):

1. De examens vormen een belangrijk mechanisme om controle uit te oefenen op de kwaliteit van het onderwijs. De examens hebben naast een selectiefunctie ook een functie om het niveau te bewaken.
2. De kwaliteit van het onderwijs is niet alleen belangrijk voor de school, maar ook voor de samenleving. De evaluatie in de vorm van externe examens was steeds een alom geaccepteerde graadmeter.
3. De aansluiting op het hoger onderwijs binnen het Koninkrijk.

De zorg voor de kwaliteit van het onderwijs is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van de overheid, het bevoegd gezag, de school en de Directie Onderwijs als het uitvoerend orgaan van de overheid. Het is van belang dat dit gezag ook daadwerkelijk garant kan staan voor de kwalificaties die de studenten aan het eind van hun schoolloopbaan ontvangen. Voor de legitimiteit en geloofwaardigheid van het onderwijssysteem, voor een maatschappelijk draagvlak, voor het vertrouwen van de leerlingen, van de ouders, van de politiek en van alle burgers, in de beoordeling en in kwaliteitsbewaking en verzorging, is een (onafhankelijke) inspectie nodig die dit inzicht in kwaliteit levert.

Door externe examens jaarlijks af te nemen, te evalueren en op elkaar af te stemmen ontstaat de mogelijkheid (voor de overheid als verantwoordelijke) om de kwaliteit van het onderwijs te toetsen en te garanderen. De externe examens vormen een van de instrumenten die in afstemming met andere instrumenten binnen kwaliteitszorg garanties moeten bieden voor ons onderwijs.

1.2 Examenvakken

Er is gekozen om voor bepaalde vakken externe examens af te nemen (zie: Deelprojectdossier, Projectbureau SHA, november 1999, p29). Het betreft de vakken Nederlands en Engels uit het gemeenschappelijk deel en alle vakken uit het profieldeel.

Voor wat betreft het vak Wiskunde A1 en A2 is het de SHA aan te bevelen om dit als extern examenvak op te nemen in het profiel Natuurwetenschappen, voor alle drie de leerwegen. Achtergrond hiervoor is dat voor de studenten die een vervolgopleiding in geneeskunde, biologie, biochemie en dergelijke kiezen, wiskunde A1 en A2 een verplicht examenvak is voor toelating tot de bovengenoemde vervolgopleiding.

In onderstaande tabel staan de vakken, verdeeld naar leerweg en profiel, vermeld:

Profiel / Cluster	Mavo	Havo	VWO
Gemeenschappelijk deel	Engels Nederlands	Engels Nederlands	Engels Nederlands
Profiel deel:			
Natuurwetenschappen	Wiskunde B Natuurkunde Scheikunde Biologie	Wiskunde B Natuurkunde Scheikunde Biologie	Wiskunde B Natuurkunde Scheikunde Biologie
Mens- en Maatschappij wetenschappen	Aardrijkskunde Geschiedenis Economie A Economie B	Aardrijkskunde Geschiedenis I Economie A Economie B	Aardrijkskunde Geschiedenis I Economie A Economie B
Humaniora		CKV Geschiedenis II Nederlands Engels Spaans	CKV Geschiedenis II Nederlands Engels Spaans

1.3 Formulering van de opdracht

De onderzoeksopdracht die ten grondslag heeft gelegen aan dit onderzoek, luidt in zijn geheel als volgt:

Inleiding

Bij de afsluiting van het onderwijs aan het einde van het voortgezet onderwijs op Aruba wordt gebruik gemaakt van interne en externe examens (zie Deelprojectdossier Projectbureau SHA, 1999). Interne examens zijn de examens die de school zelf samenstelt. Externe examens worden niet door de school zelf, maar door (een of meer) instanties buiten de school samengesteld. Zowel de interne als de externe examens hebben de taak bij leerlingen de door het onderwijs verworven kennis en inzicht en vaardigheid te meten. De primaire verantwoordelijkheid van de schoolexamens ligt bij de school zelf. De overheid en dan met name de Minister van Onderwijs is verantwoordelijk voor de externe examens.

Vooralsnog is gesteld dat de *externe examineren* geldt voor:

- de vakken Engels en Nederlands uit het gemeenschappelijk deel.
- alle vakken uit het profieldeel.

De onderzoeksopdracht valt uiteen in twee delen.

Opdracht 1

Onderzoek hoe de externe examens als onderdeel van externe kwaliteitszorg verwezenlijkt kunnen worden, gegeven de kleinschalige samenleving van Aruba. Ontwerp een model voor de verdeling van de taken en de verantwoordelijkheden inzake externe examens en interne examens (schoolexamens), waarbij rekening gehouden wordt met de kleinschaligheid (politieke, sociale en culturele context) van Aruba.

Bij de uitwerking van de onderzoeksopdracht dient met name ingegaan te worden op de volgende drie vragen:

1. Wanneer er besloten wordt om over te gaan tot eigen nationale examens, welke strategieën dienen toegepast te worden om te verzekeren dat de verschillende instanties die hierbij betrokken worden, op een optimale wijze functioneren?
2. Wanneer er besloten wordt om samen te werken met regionale partners (bijv. Nederlandse Antillen, CXC), welke strategieën dienen dan gevolgd te worden om de kosten te minimaliseren en de voordelen te maximaliseren?
3. Wanneer besloten wordt om gebruik te maken van de diensten van andere instanties zoals CITO, Internationaal Baccalaureaat e.a., welke stappen dienen dan ondernomen te worden om te verzekeren dat deze externe examens voldoen aan de eigen, nationale, onderwijsdoelen?

Opdracht 2

Onderzoek doen naar:

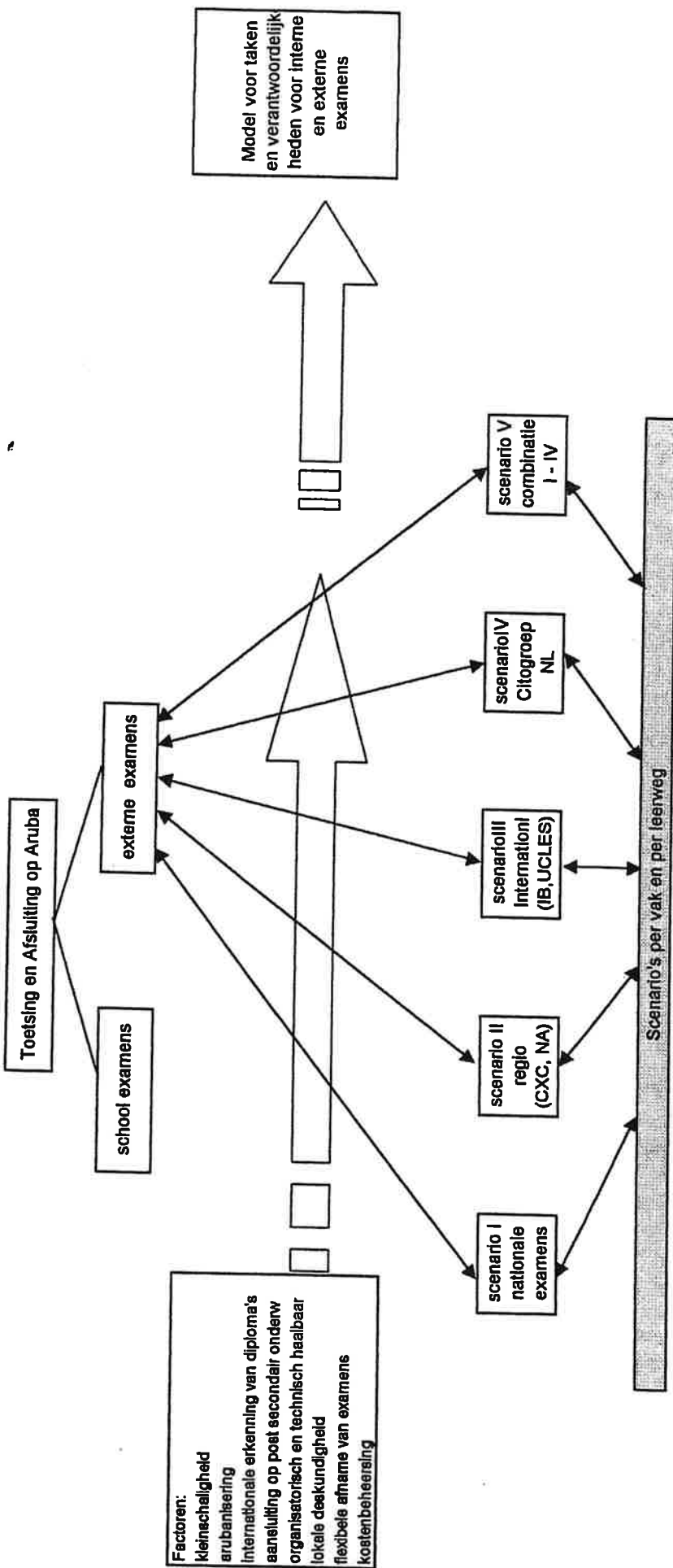
- ▶ de technische en organisatorische haalbaarheid van externe examens
- ▶ de inhoudelijke haalbaarheid van externe examens gekoppeld aan de Arubaanse context
- ▶ de noodzakelijkheid om voor alle vakken uit het profieldeel externe examens af te nemen
- ▶ de wenselijkheid om voor het vak Wiskunde A uit het gemeenschappelijk deel externe examens af te nemen
- ▶ de haalbaarheid van de flexibilisering van de afname van de externe examens
- ▶ de bruikbaarheid van toetsen uit andere landen

In hoofdstuk 2 en 3 wordt antwoord gegeven op opdracht 2.

In hoofdstuk 2 en 4 wordt antwoord gegeven op opdracht 1.

Deze onderzoeksopdracht heeft geresulteerd in het in hoofdstuk 1.4 beschreven conceptueel model.

Conceptueel model:

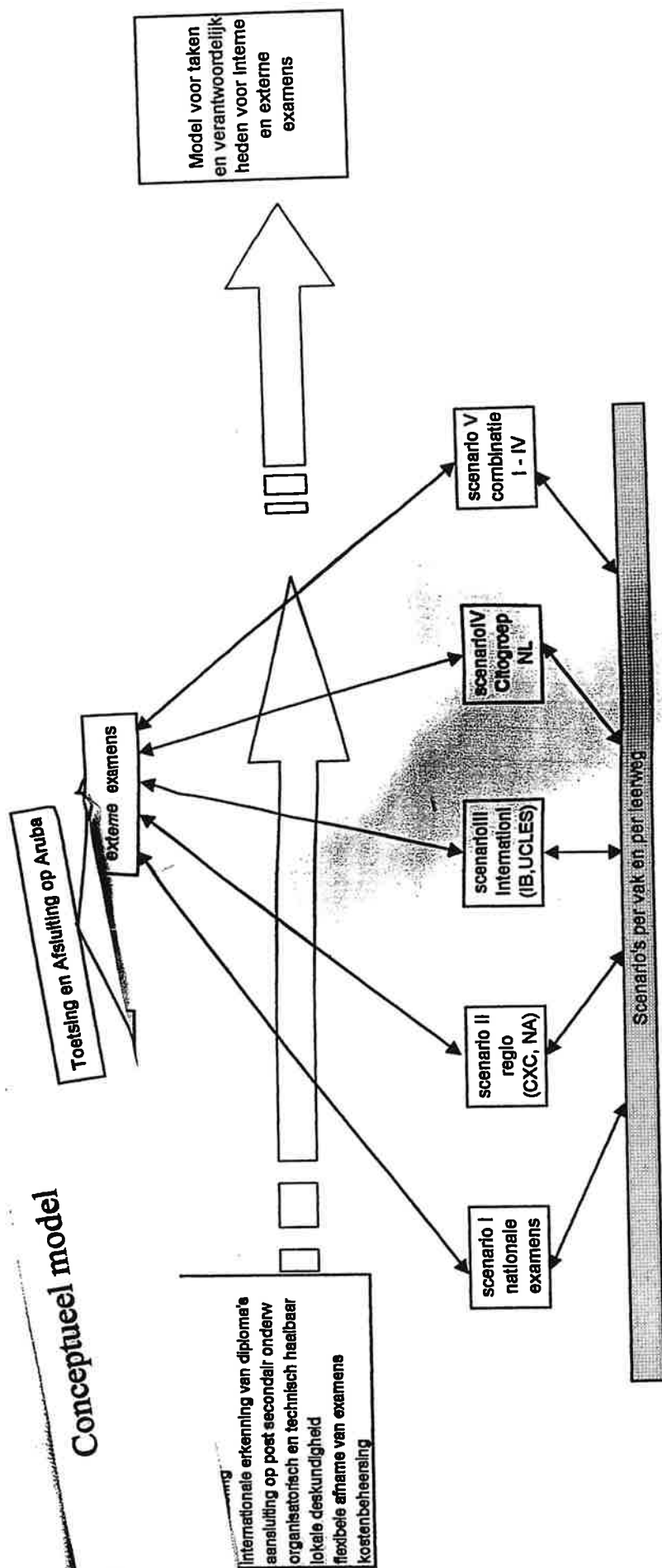

Toelichting op het conceptueel model:

Bovenaan staat de onderverdeling van toetsing en afsluiting in het avo op Aruba. In de linkerkolom staan de factoren die van invloed zijn op de wenselijkheid en de haalbaarheid van de diverse scenario's. De scenario's I t/m V zijn overeenkomstig de in hoofdstuk 3 omschreven scenario's. De scenario's I hebben consequenties voor de taken en verantwoordelijkheden zoals die in het model omschreven worden. Zij verwijzen derhalve naar hoofdstuk 4: Model taken en verantwoordelijkheden interne en externe exams. Onderaan staat hoe elk scenario een (ander) uitwerking kan hebben per leerweg en per vak. Invulling gedetailleerd per vak en per leerweg volgt, gezamenlijk met de realisatie van hoofdstuk 3 invulling gedetailleerd per vak en per leerweg wijst ook naar het model taken en verantwoordelijkheden interne en externe exams.

Conceptueel model

1.4

Toelichting op het conceptueel model:

Bovenaan staat de onderverdeling van toetsing en afsluiting in het avo op Aruba In de linkerkolom staan de factoren die van invloed zijn op de wenselijkheid en de haalbaarheid van de diverse scenario's

De scenario's I t/m V zijn overeenkomstig de in hoofdstuk 3 omschreven scenario's

De scenario's I hebben consequenties voor de taken en verantwoordelijkheden interne en externe examens Zij verwijzen derhalve naar hoofdstuk 4: Model taken en verantwoordelijkheden interne en externe examens

Onderaan staat hoe elk scenario een (ander) uitwerking kan hebben per leerweg en per vak.

Invulling gedetailleerd per vak en per leerweg volgt, gezamenlijk met de realisatie van hoofdstuk 3 invulling gedetailleerd per vak en per leerweg wijst ook naar het model taken en verantwoordelijkheden interne en externe examens

Uitleg van de factoren die in het conceptueel model voorkomen:

- ▶ de kleinschaligheid: De situatie in een kleine en (relatief) gesloten gemeenschap, die herhaaldelijk een beroep doet op een klein circuit van leden uit haar gemeenschap ten aanzien van hun deskundigheid, beschikbaarheid, bereidheid in meerdere verschillende situaties.
- ▶ de arurbanisering van het onderwijs: Het aanpassen van concepten, doelen en visies in het onderwijs aan de Arubaanse context en aan de (authentieke) belevingswereld van de Arubaanse student.
- ▶ de behoefte aan internationale erkenning van diploma's: De behoefte aan de vaststelling van de Arubaanse diploma's door een buitenlandse bevoegde instantie, wat impliceert dat de in het Arubaanse onderwijs behaalde diploma's, certificaten en dergelijke, voldoen aan het vereiste niveau en inhoud met het oog op toelating tot het post secondaire vervolgonderwijs (buiten Aruba).
- ▶ de aansluiting op post-secondair vervolgonderwijs (in Nederland): Door middel van acceptatie en erkenning van de Arubaanse eindtermen, toetsprocedures en toetsvormen kunnen de Arubaanse studenten zonder obstakels/naadloos instromen in het buitenlandse (Nederlandse) post-secondaire onderwijs.
- ▶ de organisatorische en technische haalbaarheid: De haalbaarheid/mogelijkheid tot het realiseren van een project (i.c. examens voor het vernieuwde avo) dat rekening houdt met de aanwezige menskracht en (logistieke) faciliteiten, en dat leidt tot bevredigende en duurzame resultaten.
- ▶ de lokale deskundigheid: Beschikbare kennis en vaardigheden (kwalitatief en kwantitatief) van mensen op het gebied van examens, in de meest brede betekenis.
- ▶ de wenselijkheid van flexibele afname van examens: De mate waarin het wenselijk is om te kiezen voor het moment waarop en voor de vorm waarin een bepaald vak afgesloten kan worden met een examen.
- ▶ de kostenbeheersing: De verhouding tussen de kosten en baten en de mogelijkheid tot beïnvloeding van kosten en baten zodanig dat de optimale keuze van examineren in het secondaire avo-onderwijs gerealiseerd kan worden.
- ▶ de (on)partijdigheid bij examens: De mate waarin andere factoren dan kennis en vaardigheid van de student invloed hebben op examenresultaten. Hierbij gaat het om factoren als onbekendheid met de context van het examen en de mate van (taal)vaardigheid van de student.

1.5 Aanpak

1.5.1 Vooronderzoek

In het vooronderzoek is met medewerking van de werkgroep Toetsing en Afsluiting een omschrijving uitgewerkt van de factoren, zoals die in opdracht 1 en opdracht 2 van de onderzoeksopdracht zijn vermeld. De uitwerking is verwerkt in het voorgaande hoofdstuk 1.4 Het conceptueel model.

In het vooronderzoek zijn verschillende posities en personen geïnterviewd met betrekking tot de onderzoeksvragen en het conceptueel model.

Doel hiervan was:

I. Wat leeft er/ welke opvattingen zijn er in het veld ten aanzien van toekomstige examens, en past het conceptueel model bij deze opvattingen?

II. Heeft het conceptueel model aanpassing nodig?

In bijlage 1 is een overzicht van uitspraken uit de interviewronde van het vooronderzoek opgenomen, alsmede van de respondenten:

“Hoe kijk je aan tegen een examensysteem dat bestaat uit schoolexamens en externe examens?”

Over het algemeen kan uit het vooronderzoek geconcludeerd worden dat de combinatie van schoolexamens en externe examens positief gewaardeerd wordt. Het geeft ruimte voor schooleigenheid en voor arubanisering, terwijl de externe examens aansluiting op vervolgonderwijs garanderen en als referentiekader dienst doen. Er zijn ook kritische kanttekeningen.

In het vooronderzoek zijn voor het afnemen van interviews de volgende respondenten benaderd:

Hoofd Examenbureau

Projectleider SHA

Contactpersoon CITO

Directeur mavo-school

Directeur havo/vwo-school

Inspecteur avo

Onderwijsvakbond Simar

Vak consulent

Docent examenvak (in het huidige avo-mavo)

Docent niet-examenvak (in het huidige avo-havo/vwo)

Lid SHO-werkgroep

Lid gemengde commissie V.O.-HO.

1.5.2 Uitvoering van het onderzoek

In het voor ons liggende deel van het onderzoek worden per extern examenvak vak consulenten en werkgroepleden (van de verschillende leerwegen) en TCD's van het examenbureau benaderd. In een aantal werkgroepen zit al een medewerker, meestal TCD, van het examenbureau. In de werkgroepen waarin geen medewerker van het examenbureau zit, wordt deze er expliciet bij gevraagd. Er wordt gevraagd naar hun opvattingen over externe examens, aan de hand van concrete voorbeelden van externe examens uit de verschillende scenario's (zie conceptueel model).

Aan de hand van stroomdiagrammen (zie hierna) kunnen de verschillende scenario's, met de daarbij behorende specifieke vragen, doorlopen worden en kunnen de respondenten komen tot een voorkeur-scenario hun vak.

Aan de hand van de scenario's en van de informatie die van de respondenten wordt verkregen, en aan de hand van de weging van de verschillende factoren per scenario en aan de hand van deskundigen op het terrein van examineren, wordt per leerweg per vak een aanbeveling gedaan.

1.6

Tijdsplanning heden tot december 2001

Activiteit	feb	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sep	oct	nov	dec
Opzet onderzoeksverslag maken	X										
Onderzoeksverslag voorleggen aan de inhoudelijk verantwoordelijken		X									
Onderzoeksverslag aanpassen n.a.v. feedback inhoudelijk verantwoordelijken		X									
Materiaal voor scenario's verzamelen	X	X	X								
Interviewen van SHA werkgroepen			X	X							
Verwerken van interview resultaten per vak				X	X						
Beschrijven van interview resultaten per vak					X	X					
Beschrijven van model van taken en verantwoordelijkheden (hfd 4) op basis van de deskundigheid van EBA en in relatie tot scenario's		X	X	X							
Afronden concept verslag							X	X			
Voorleggen van de bevindingen aan stakeholders								X	X		
Afronden definitief verslag										X	X

Hoofdstuk 2 Scenario's van externe examens

Hier wordt een beschrijving gegeven van de scenario's zoals ze in het conceptueel model zijn aangegeven:

2.1 Scenario 1: Lokale constructie van externe examens

Inhoud: De constructie van externe examens vindt op Aruba plaats. De instanties die hierbij betrokken worden moeten op optimale wijze kunnen functioneren.

Toelichting:

Het examenbureau kan een controlerende taak vervullen in totstandbrenging van examens en ondersteunende diensten verlenen zoals de begeleiding van de constructiegroepen door middel van een deskundige, de TCD (toetsconstructiedeskundige). De TCD is zowel vakinhoudelijk als toetstechnisch geschoold.

Zowel de leden uit de constructiegroep als de TCD zullen geschoold moeten blijven worden. Als eenmaal de externe examens geconstrueerd zijn, zal er een formele vaststelling van de examens moeten plaatsvinden. Het examenbureau kan deze taak op zich nemen, waarbij de samenstelling van leden van een vaststellingsgroep in handen is van het examenbureau.

De gehele planning en organisatie van de externe examens zal in handen zijn van het examenbureau, zoals dat ook nu het geval is voor extern gelegitimeerde toetsen binnen EPB en EPI en voor een aantal examenvakken van de mavo.

Het examenbureau zal zich kunnen ontwikkelen tot een kenniscentrum voor toetsing waarbij nieuwe ontwikkelingen op het gebied van toetsing, afsluiting en evaluatie worden gevolgd.

2.2 Scenario 2: Examens betrekken uit de regio (Nederlandse Antillen, CXC)

Inhoud: De examens worden uit de regio betrokken, uit voor wat betreft kleinschaligheid, vergelijkbare eilanden. Hierbij moet gedacht worden aan de Nederlandse Antillen en aan CXC.

Toelichting: De overeenkomst (herkenbaarheid) tussen Aruba en de regio voor wat betreft afsluiting van het secundaire onderwijs is gelegen in de kleinschaligheid van het eiland. In de meeste gevallen zijn ook de eilanden in de regio aangewezen op post-secondair vervolgonderwijs buiten het eigen eiland. Met name de Engelstalige Caribische eilanden betrekken hun examens uit een instelling die zich bezighoudt met constructie voor examens in kleine landen, Caribbean Examinations Council (CXC). Deze organisatie verzorgt, met name voor kleinschalige gebieden, internationaal breed erkende kwalificaties.

Het CXC kent verschillende niveau's van certificaten, waartoe de examens opleiden: CSEC (Caribbean Secondary Education Certificate, 16+ exams). Dit certificaat kent 3 niveaus: Basic, General en Technical. Het CAPE (Caribbean Advanced Proficiency Examinations 18+ exams), voor die studenten die minimaal 5 jaar secundair onderwijs hebben gevolgd en van plan zijn om verder te gaan studeren.

Op de Nederlandse Antillen is men ook bezig met vernieuwingen in het avo. Men heeft ervoor gekozen om examens in de profielfase in het avo over te nemen uit Nederland.

2.3 Scenario 3: Internationale exameninstellingen zoals Internationaal Baccalaureaat en UCLES.

Internationaal Baccalaureaat: Eindexamen van bepaalde (internationale) scholen (gevestigd in een groot aantal landen, o.a. in Nederland) dat toegang geeft tot universitaire examens, waar dan ook. (Wolters woordenboek Nederlands)

Toelichting: Het internationaal baccalaureaat (IBO) ondersteunt scholen door middel van curriculum, docenten training, elektronisch netwerken en andere onderwijskundige diensten. Nu is dit baccalaureaat ook enorm aantrekkelijk voor studenten die vanwege lokale kleinschaligheid hun post-secondaire onderwijs buiten hun eigen (ei)land moeten gaan zoeken. De instructie voor deze externe examenvakken kan in het engels, frans en/of Spaans plaatsvinden. Het curriculum van het internationale baccalaureaat is opgebouwd rond een drietal kernvakken ('unique characteristics') die voor iedereen verplicht zijn.

Rondom deze kernvakken zijn een zestal vakgebieden waaruit een student minimaal drie en maximaal vier hoofd- of verdiepingsvakken (higher level) moet kiezen en drie nevenvakken (standard level).

De keuze en de combinatie van de hoofd en nevenvakken is vrij en kan worden afgestemd op de keuze in het toekomstig te volgen post-secondair onderwijs.

Alleen de scholen die erkend worden door de IBO kunnen het IBO examenprogramma aanbieden aan haar studenten en haar studenten registreren voor deelname aan het examen.

Studenten die een IBO-diploma gehaald hebben, krijgen wereldwijd toegang tot hogescholen (colleges) en universiteiten. Bij sommige post-secondaire onderwijsinstellingen kan dit diploma aanleiding geven voor vrijstelling in bepaalde vakken. Dit is een beslissing van de onderwijsinstelling zelf.

Er bestaan formele overeenkomsten tussen het IBO en overheden (ministeries van onderwijs) in bepaalde landen. Overheden, dan wel scholen die in het IBO-diploma-programma geïnteresseerd zijn, kunnen zich aanmelden. Er vindt eerst een procedure en evaluatie tot toelating plaats, in samenwerking met het regionale IBO-kantoor. Na positieve evaluatie daarvan, kan de school opgenomen worden tot het IBO-diploma programma.

UCLES (University of Cambridge Local Examination System)

Toelichting: UCLES heeft haar examensystemen over de hele wereld verspreidt. Zij kent verschillende certificaten:

Het IGCSE (International General Certificate of Education) dat beschouwd worden als een certificering van een examen of van examenonderdeel dat gekocht kan worden om een vak dan wel een groep eindtermen te toetsen. Binnen de IGCSE zijn er examens over wel 60 verschillende onderwerpen, waaronder ook het Nederlands als primaire en als moderne vreemde taal. Daarnaast is er ook het AICE (Advanced International Certificate of Education), dat het A-level kent. Het examensysteem dat geboden wordt, biedt kant en klare producten die in het buitenland ook erkend worden.

2.4 Scenario 4: Nederlandse Exameninstelling: de Citogroep

De externe examens zijn gelijk aan de in Nederland af te nemen centrale examens en worden volgens eenzelfde rooster op Aruba afgenomen.

Toelichting: In dit scenario worden examens die mede door de Citogroep worden geconstrueerd voor Nederlandse centrale examens in de profielfase van het avo, ook op Aruba afgenomen. Daar waar dit niet mogelijk is, omdat:

1. De eindtermen dermate verschillend zijn
2. De profielvakken dermate verschillend zijn
3. De context niet aansluit op de Arubaanse situatie
4. De toetsvorm niet aansluit op de Arubaanse situatie
5. Andere redenen,

kan per extern examen / profiel vak besloten worden welke adaptatie de meest geschikte is (adaptatie op examenniveau dan wel adaptatie op itemniveau).

In dit scenario wordt 'meegereden' met de Nederlandse situatie. Voor de continuering in het post-secondair vervolgonderwijs in Nederland kan dit voordelen bieden.

Als we deze situatie vergelijken met de huidige situatie, dan wijkt zij er niet significant van af.

2.5 Scenario 5: Een combinatie van twee of meer van bovengenoemde scenario's.

Dit betekent dat er niet alleen een strategie wordt bewandeld, maar er per vak (dit kan eventueel per leerweg mavo/havo/vwo verschillen) de best passende optie wordt gekozen.

2.6 Wat kunnen we hieruit afleiden

Het is in zijn algemeenheid zinvol om per scenario nog eens te bekijken welke scenario's reëel zijn en welke niet reëel zijn voor onze lokale situatie rondom externe examens.

- ▶ Lokale constructie is een reële optie. Lokale constructie vindt immers nu ook al plaats bij de EPB en de EPI en bij sommige vakken voor de mavo.
Met name in kleinschalige landen is men zich ervan bewust dat het te behalen diploma meer status heeft als het in het buitenland ook wordt erkend.
Dit wordt mede veroorzaakt doordat de leerlingen voor de meeste vervolgoopleidingen aangewezen zijn op het buitenland.
Voor Aruba geldt dit ook. Door buitenlandse erkenning van het diploma wordt deze drempel geslecht. Dit betekent dat examens wel lokaal kunnen worden gemaakt, als ze maar erkend worden door het buitenland. Het is dan zaak om door middel van een goed omschreven samenwerkingsovereenkomst met een erkende exameninstelling te realiseren dat ons diploma wordt erkend.
Door de staatkundige structuur waar wij in zitten, kunnen wij een samenwerkings-overeenkomst realiseren met Nederland. Alle landen binnen het koninkrijk beogen immers hetzelfde met het onderwijs en volgen op het gebied van onderwijsvernieuwing, mondiale trends.
- ▶ Het betrekken van CXC bij de constructie van onze examens is in zoverre reëel, dat onze mavo aansluit op het CSEC-examen en het vwo aansluit op het CAPE-examen. Voor alle vakken die CXC reeds voor andere Caraïbische eilanden maakt, en die ook op Aruba onderdeel vormen van de externe examens in het nieuwe avo, is de optie om die examens aan te kopen ook een reële optie. De instructietaal van CXC examens is Engels. Op Aruba moeten we dit vertalen naar het Nederlands. Uitzondering hierop is het examen in het vak Engels. Voor de overige vakken waar deze vertaling wel noodzakelijk is, moeten we ons afvragen of we het haalbaar vinden om het examen (zelf) te vertalen naar het Nederlands.
- ▶ Vanuit Aruba kunnen we meer contact zoeken met het CXC, om zodoende intensiever geïnformeerd te worden door het CXC. Met name is dit van belang voor die vakken met een sterk op de lokale cultuur gerichte context, zoals bijvoorbeeld aardrijkskunde, geschiedenis en CKV. We kunnen nagaan of we in aanmerking komen voor een speciaal lidmaatschap van het CXC, waarbij we van alle nieuwe ontwikkelingen binnen het CXC op de hoogte worden gesteld.
- ▶ Het betrekken van examens uit de Nederlandse Antillen is ook een reële optie, aangezien de Nederlandse Antillen zelf haar examens betreft uit Nederland. Er zullen onderling tussen Aruba en de Nederlandse Antillen wel verschillen zijn in de eindtermen, maar voor sommige vakken zijn deze verschillen minimaal. Het kan best zo zijn dat de Nederlandse Antillen deze examens uit Nederland in de toekomst zelf gaat adapteren.
Ook voor de Arubaanse situatie geldt dat wij voor een aantal vakken niet alles vanuit het buitenland willen overnemen, maar een gedeelte willen adapteren aan de lokale Arubaanse situatie. Aruba kiest ervoor om een examen uit het buitenland te adapteren. Aruba werkt als het ware bottom up; van de arubanisering naar een algemener geheel. De Nederlandse Antillen werkt als het ware top down; vanuit een algemene situatie naar de eiland-specifieke situatie.

- Examens betrekken van het UCLES vormt ook een reële optie. Het niveau AICE van UCLES, level A is vergelijkbaar met het vwo. Het niveau IGCSE is vergelijkbaar met het niveau mavo. UCLES ontwikkelt standaard een heleboel examens in het Engels. Deze kunnen ook door Aruba aangekocht worden. Er kan ook maatwerk gekocht worden: Dan wordt er een examen op aanvraag ontwikkeld, dit kan ook in de Nederlandse instructietaal.

Kosten voor dit scenario hangen samen met het kiezen voor standaardwerk, dan wel voor maatwerk. Bij standaardwerk (in het engels) moeten dan de kosten voor vertaling en de toestemming voor de vertaling nog worden toegevoegd.

- Internationaal Baccalaureaat (IBO)

IBO lijkt de minst reële optie, op dit moment. Het scenario op zichzelf, is een uniek scenario, omdat een diploma van het IBO wereldwijd erkend wordt. Met name in een multi-culturele samenleving biedt zo'n diploma veel mogelijkheden voor de verschillende keuzes voor vervolgopleidingen in het buitenland.

Waarom is het dan geen reële optie? Het IBO stelt als voorwaarde dat scholen, die zich aansluiten bij het IBO, ook hun curriculum en hun eindtermen aanpassen aan de eisen van het IBO. Door middel van een evaluatieprocedure tot toelating kunnen scholen door het IBO erkend worden. Dan kunnen zij het examenprogramma aan hun leerlingen aanbieden. Voor de instructietaal kan een keuze gemaakt worden tussen Engels, Frans en Spaans. Voor Aruba betekent dit dat de instructietaal aan de mogelijkheden binnen het IBO moet worden aangepast. Het examen is kostbaar en wordt voor een deel gedragen door de school en voor een deel door de examenkandidaten. Het is de vraag of wij op Aruba deze kant op willen.

De interviews

In dit hoofdstuk wordt op een kwalitatieve wijze (het betreft geen kwantitatieve benadering) ingegaan op de mogelijke scenario's per extern examenvak. Typische kenmerken van een bepaald vak of van een bepaalde leerweg (mavo/havo/vwo) kunnen een andere waarde opleveren voor de in het conceptueel model geschetste factoren die van invloed zijn op examens alsmede op de geschetste scenario's. Zo kan het belang van arubanisering in de wenselijkheid van eigen lokaal geconstrueerde examens anders liggen bij bijvoorbeeld wiskunde, dan bij bijvoorbeeld geschiedenis. Vanuit deze realiteit is per vak per leerweg bekeken wat wenselijk en mogelijk is. Dit is gedaan door middel van interviews met docenten en vak consulenten van elk vak. In deze werkgroepen zijn zowel mavo als havo/vwo docenten betrokken. Gemiddeld gaat het om vijf personen per vak, die nauw betrokken zijn bij de vernieuwing van het avo. Deze groepen zijn vak deskundig en vanuit die hoedanigheid hebben zij ook reeds eindtermendocumenten gemaakt en bijgesteld. Aan hen is gevraagd om aan te geven welke scenario('s) al dan niet in aanmerking komen voor de toekomstige externe examens in hun vak. Gezocht is naar een gezamenlijke visie over een kwalitatieve afsluiting van het vak in de vorm van een extern examen. Dat betekent dat er voor elk vak in elke leerweg een voorkeursscenario of een voorkeurscombinatie van scenario's aangegeven is. Hierbij is uiteraard rekening gehouden met de in de onderzoeks-opdracht aangegeven cruciale factoren of randvoorwaarden.

In de volgende paragrafen wordt in willekeurige volgorde, per vak uiteengezet wat de meest optimale scenario's zijn.

Tevens wordt in de bijlage in een grafiek als toelichting bij elk vak, aangegeven welke van de gegeven factoren/randvoorwaarden voor het betreffende vak in het algemeen (dus niet gesplitst per leerweg) door de vak consulent en werkgroepsleden op dit moment als meest relevant beschouwd wordt.

Ik wil hier alle betrokkenen, vak consulenten en werkgroepleden nogmaals hartelijk danken voor hun inzet en medewerking aan de interviews en aan de totstandkoming van dit hoofdstuk.

3.1.1

Toelichting op de grafiek van Nederlands

Opvalt dat bij het vak Nederlands de factor arubanisering de hoogst scorende factor is. Reeds voor de invulling van de vragen wordt door de leerkrachten in de werkgroep Nederlands aangegeven dat de arubanisering bij het vak Nederlands heel belangrijk is. Tegelijkertijd blijkt dat het niet gemakkelijk is om deze factor in de externe examens op te nemen. Het lijkt een stuk eenvoudiger om deze factor in het schoolexamen op te nemen. Maar dan lopen we nu op de zaken vooruit.

Andere factoren die van belang geacht worden, komen naar voren. Het zijn: organisatorische en technische haalbaarheid en aansluiting op het vervolgonderwijs in Nederland. Deze drie factoren lijken op het eerste oog geen voor de hand liggende combinatie. Mogen we hieruit concluderen dat enerzijds de inhoud moet gaan over de beleavingswereld/omgeving van de Arubaanse leerling (arubanisering) en anderzijds dat het examen moet voorbereiden en aansluiten op het vervolgonderwijs in Nederland. Deze twee lijken in spanning met elkaar maar dat is toch niet echt het geval.

3.1.2.

De scenario's van het vak Nederlands

In grote lijnen geldt zowel voor mavo als voor havo/vwo dat lokale constructie van externe examens wel wenselijk is, maar niet haalbaar wordt geacht om de volgende redenen: bij de beschikbaarheid en deskundigheid van examinatoren is meestal sprake van krapte. Dit staat in relatie tot de kleinschaligheid op Aruba. Er is geen indicatie dat dit op de langere termijn opgelost zal zijn.

De organisatie van lokale constructie (voor mavo/havo/vwo) is als jaarlijks terugkerend proces moeilijk realiseerbaar. De docenten zullen zelf de taak van constructie op zich moeten nemen, hetgeen een flinke taakverzwaring impliceert.

Het is evenmin een wenselijke situatie als we door schaarste in deskundige examinatoren, de situatie krijgen dat dezelfde examinatoren die de externe examens construeren ook de schoolexamens construeren.

De factor kosten! Bij lokale constructie zijn de kosten per examen het hoger ten opzichte van de andere scenario's.

Geschikte teksten voor het examen Nederlands die gehaald worden uit de lokale kranten en periodieken, zijn schaars.

Kijkend naar het scenario examens betrekken uit de regio, valt de exameninstelling CXC af, omdat deze exameninstelling niet bekend is met het vak Nederlands. Voor wat betreft de regio Nederlandse Antillen, is het wel mogelijk om examens te adapteren of te adopteren. De eindtermen van Aruba en die van de Nederlandse Antillen sluiten op elkaar aan. Ook de wenselijkheid en de haalbaarheid van het construeren op Aruba, dan wel op de Nederlandse Antillen zijn vergelijkbaar met elkaar. Ook een gezamenlijk examen construeren hoort, op papier, tot de mogelijkheden. Dit geldt met name voor het mavo.

We blijven dan wel zitten met de vraag of we dan de "arubanisering" gestalte kunnen geven in externe examens. Dit is wel het geval bij het adapteren van examens. Zo niet, in het geval van adopteren van examens, dan kan de arubanisering weergegeven worden in de schoolexamens. Voor havo/vwo wordt dit wat moeilijker. Het blijft vrij kostbaar (de kosten per examen zijn hoog: er zijn veel deskundigen bij betrokken en het aantal examenkandidaten is relatief laag), en de samenwerking, het houden aan afspraken en de politieke getintheid vormen een zwakke schakel.

Dit is gebaseerd op eerdere ervaringen in het verleden, aldus de geïnterviewden. Hieraan toevoegend dat er in de toekomst schaarste kan ontstaan aan deskundige Neerlandici, komen we tot de conclusie dat deze optie voor havo/vwo niet wenselijk en niet haalbaar is.

Ten aanzien van het scenario internationale exameninstelling (IBO, UCLES) is het voor alle drie de leerwegen praktisch gezien geen geschikt alternatief. Hiervoor zijn een aantal redenen: het is het meest kostbare scenario, de eindtermen sluiten niet goed aan op die welke het IBO vereist. De instructietaal is geen Nederlands, maar Engels of Spaans of Frans. Er worden examens geconstrueerd voor een heel ander soort onderwijs dan het onze.

Het scenario examens betrekken van de CEVO uit Nederland biedt het mavo wel mogelijkheden. (De Citogroep krijgt de opdracht. CEVO is verantwoordelijk en is als zodanig bij de constructie van examens betrokken.) De vraag blijft echter, en hier moeten we alert op blijven, of de inhoud van een in Nederland ontwikkeld examen Nederlands, wel voldoende aansluit bij onze situatie op Aruba. De inhoud van teksten en opdrachten sluiten niet aan bij de context van de leerlingen. Hoe kan in dit scenario de arubanisering gewaarborgd worden? Arubanisering kan wel in de schoolexamens mavo gewaarborgd worden.

3.1.3

Conclusie en aanbevelingen Nederlands

Voor havo en vwo is de optimale situatie een combinatie van twee scenario's, namelijk de combinatie van examens die de Citogroep in Nederland construeert, adapteren met op Aruba ontwikkelde opgaven. Het voordeel van deze optie is dat duurzaamheid gegarandeerd is en de kosten overzichtelijk en beheersbaar zullen zijn, uitgaande van eenzelfde kostenverdeling als nu het geval is bij het krijgen van examens die afkomstig zijn van de Citogroep. Deze optie voldoet aan alle wenselijkheidseisen, namelijk het op elkaar aansluiten van de eindtermen, het aansluiten op het vervolgonderwijs, de internationale erkenning van de diploma's, de globalisering en de mogelijkheid tot het initiëren van samenwerkingsverbanden.

Om tot een optimaal scenario te komen voor mavo, is gekozen voor een dubbele combinatie: Examens van de Citogroep Nederland adapteren met opgaven die door de Nederlandse Antillen en Aruba gezamenlijk worden geconstrueerd, met het idee dat daarmee de adaptatietaak verlicht wordt en dat de ontwikkelde opgaven zowel op Aruba als op de Nederlandse Antillen voor de leerlingen herkenbaar zijn.

Conclusie schematisch weergegeven:

leerweg \ scenario	Lokale constructie	Regio (CXC, Ned. Antillen)	Internationaal (IBO, UCLES)	Nederland (Citogroep)
mavo	X	X		
havo	X			X
vwo	X			X
				X

Aanbevelingen

Om meer aansluiting te vinden bij het niveau van het Nederlands van onze leerlingen, kan ook gekeken worden naar de geschiktheid van de ontwikkelingen in Nederland op het gebied van Nederlands als tweede taal (NT2). NT2 bestaat in Nederland als staatsexamen. Alhoewel het in Nederland ontwikkeld is voor volwassenenonderwijs, is de didactiek wel hetzelfde. Aan de Universiteit van Amsterdam is het centrum NT2 verbonden.

3.2.1.

Toelichting op de grafiek engels:

De factor internationale erkenning is bij het vak Engels de hoogst scorende factor. Dit is te zien in de grafiek die in de bijlage is opgenomen. Deze factor is gericht op de vervolgopleidingen. Vervolgens zijn het de factoren arurbanisering en aansluiting op vervolgonderwijs die hoog scoren.

Tussen deze drie genoemde factoren is een verband te zien: ze kunnen elkaar in betekenis compenseren: internationale erkenning heeft te maken met alles op het gebied van vervolgopleidingen buiten Aruba. Arurbanisering heeft te maken met het betrekken van de eigen culturele context in het externe examen. De volgende volzin is daarop van toepassing. "Om de wereld om je heen te kennen, moet je eerst je eigen directe omgeving kennen."

3.2.2

De scenario's van het vak Engels

Voor mavo ligt er een combinatie scenario als voorkeur-scenario. Het scenario externe examens betrekken uit de regio (CXC) gecombineerd met het scenario examens betrekken van de Citogroep in Nederland komt naar voren als de meest geschikte combinatie van verschillende scenario's. Voor de leerlingen is het wenselijk, gelet op het cultuuraspect, dat zij een examen te maken krijgen dat afkomstig is uit de eigen regio. Positief is ook dat dit examens zijn in één taal, dus engels - engels en geen vertaling, bijvoorbeeld van het Nederlands naar het Engels. Door examens gemaakt door de CXC te combineren met de examens van de Citogroep uit Nederland kan de internationale erkenning gewaarborgd worden. We kunnen ons voorstellen dat de Citogroep door tussenkomst van het Examenbureau deze CXC examens "screent". Bij goedkeuring als een vorm van kwaliteitsbewaking, wordt de internationale erkenning van het vak engels gewaarborgd.

Voor havo en vwo is het vak zowel een extern examen van uit het gemeenschappelijk deel als ook een profiel vak in het profiel humaniora.

Voorstel is om het externe examen te laten bestaan uit twee delen, een schriftelijk deel en een praktisch deel, beiden als onderdeel van het externe examen.

Schriftelijk deel: De verwachting is dat het schoolexamen ook een schriftelijk deel zal bevatten. Vooruitlopend daarop wordt hier voorgesteld om de schriftelijke examenvorm toe te passen in het gemeenschappelijke deel van het externe examen Engels en in een deel van het schoolexamen. Alle eindtermen Engels uit het gemeenschappelijk deel zullen in het schriftelijk deel getoetst worden. Dus : zowel extern -het gemeenschappelijke deel- als schoolexamen worden schriftelijk getoetst.

Praktisch deel: De verwachting is dat het schoolexamen ook een praktisch deel zal bevatten, vooruitlopend daarop wordt hier voorgesteld om de praktische examenvorm toe te passen in een deel van het schoolexamen en in dat deel van de externe examens dat in het profieldeel is opgenomen. Alle eindtermen Engels uit het profiel deel zullen in het praktische deel getoetst worden.

Het voorstel voor het praktische examen is een mondeling examen, dat is opgebouwd uit een werkstuk en een presentatie ervan, af te nemen.

Het werkstuk kan getoetst worden in het schoolexamen en de presentatie van het werkstuk in het extern examen.

Bovendien kan het praktische deel (van het externe examen, en eventueel ook van het schoolexamen), gecombineerd worden met een van de andere vakken uit het profieldeel Humaniora, zoals CKV, Kunstgeschiedenis, Aardrijkskunde, en / of een andere taal uit het profiel Humaniora.

Havo

Voor Havo is de voorkeurs optie het scenario examens betrekken van een internationale exameninstelling, namelijk UCLES en/of IBO. Dit houdt in dat voor het schriftelijk deel examens van UCLES (of IBO) gekocht worden.
Sterke punten van dit scenario zijn:

De vreemde taal wordt consequent gebruikt in het externe examen (engels - engels), er wordt geen gebruik gemaakt van vertaling in of uit het Nederlands.

De eindtermen van engels (in het schriftelijk deel) komen vrij goed overeen met die van het examen engels gemaakt door UCLES.

Voor de arurbanisering kan het schriftelijk deel, onderdeel van het schoolexamen zorg dragen.

De financiële kosten die dit scenario met zich meebrengt, zullen wel aanzienlijk zijn, maar het is een investering die gedaan moet worden.

Belangrijke factoren worden gewaarborgd. Het gaat om de volgende factoren: internationale erkenning van het diploma, aansluiting op vervolgonderwijs, het UCLES-examen sluit aan op de eindtermen, het examen heeft de factor globalisering gewaarborgd.

Het scenario examens betrekken van de Citogroep in Nederland heeft de minste voorkeur, omdat de ervaring met examens van de Citogroep is dat de Nederlandse context overheersend is in de examens. We geven op Aruba niet de voorkeur aan de vertaling uit het Nederlands naar het engels, en omgekeerd. Vertaling in en naar het engels komen wel voor in de examens van de Citogroep.

Het scenario lokale constructie van externe examens wordt evenmin als een reële optie gezien, omdat de volgende factoren niet zijn gewaarborgd: aansluiting op vervolgonderwijs, internationale erkenning en globalisering.

Het zal bovendien moeilijk zijn om op de lange termijn te blijven beschikken over voldoende lokale deskundigheid, mede vanwege de lokale kleinschaligheid.

Tot zover het schriftelijk deel.

Voor wat betreft het praktisch deel van engels op havo en vwo zal mede vanwege de mogelijkheid van een gecombineerd dan wel samengesteld extern en schoolexamen, wel behoefte zijn aan lokale constructie. In deze optie kan de factor arurbanisering gewaarborgd worden.

3.2.3

Conclusie en aanbevelingen Engels

Opvallend is dat de externe examens staan in het teken van internationale erkenning. Voor mavo is de voorkeurs optie een combinatie van scenario examens betrekken uit de regio (CXC) met het scenario examens betrekken van de Citogroep in Nederland. Deze combinatie waarborgt zowel een voor de leerlingen aantrekkelijk examen engels-engels. (English as a foreign language) als ook de belangrijke kwaliteitswaarborging die de Citogroep waarborgt.

Voor havo/vwo is er een schriftelijk extern examen en een praktisch extern examen.

Voor het schriftelijke deel bij vwo externe examens is de voorkeurs optie het UCLES-scenario.

Voor het praktische deel bij vwo externe examens is de voorkeurs-optie lokale constructie. Het gaat om combinaties van profielvakken in samengestelde externe en schoolexamens.

Deze optie moet nog verder gedetailleerd uitgewerkt worden in de komende periode.

Gedacht moet worden aan samenwerking met een exameninstelling t.b.v. kwaliteitsbewaking.

Ook andere vakken uit het profiel humaniora kunnen invulling geven aan mogelijke, wenselijke praktische samengestelde externe en schoolexamens.

Conclusie schematisch weergegeven:

leerweg \ scenario	Lokale constructie	Regio (CXC, Ned. Antillen)	Internationaal (IBO, UCLES)	Nederland (Citogroep)
mavo		X		
havo praktisch	X			X
havo schriftelijk				
vwo praktisch	X		X	
vwo schriftelijk			X	

Aanbevelingen:

Voor mavo:

Er is behoefte aan het verzamelen van meer informatie over de CXC examens, de contacten met CXC, mogelijke samenwerkingsvormen, de aansluiting van onze eindtermen op die van het CXC-examen, de hieraan verbonden kosten, etc. Deze informatie moet in de toekomst verzameld worden.

Voor havo/vwo:

Er is behoefte aan het verzamelen van meer informatie over de UCLES examens, de contacten met UCLES, mogelijke samenwerkingsvormen, de aansluiting van onze eindtermen op die van het UCLES-examen, de hieraan verbonden kosten, etc. Deze informatie moet in de toekomst verzameld worden.

Voor het praktisch examen moeten meer mogelijkheden van combinaties met andere humaniora profielvakken ontwikkeld worden.
We zullen de leerlingen tijdig laten kennismaken met deze samengestelde examens en met het praktische element van deze examens.

Deskundigheid ontwikkelen en vastleggen ten behoeve van het beoordelen van de praktische examens.

3.3.1 Toelichting op de grafiek Spaans

In de grafiek van het vak Spaans scoren twee factoren het hoogst: internationale erkenning en aansluiting op vervolgonderwijs. Zie hiervoor de grafiek van Spaans in de bijlagen.

Van beide factoren valt op dat ze gericht zijn op de mogelijkheden na het avo. Het zijn factoren die met name een belangrijke rol spelen als het vak Spaans gekozen wordt in het profiel humaniora. Hoewel de twee factoren overlap vertonen, zit er ook een duidelijk verschil in. Met aansluiting op vervolgonderwijs wordt het vervolgonderwijs in Nederland bedoeld. Met internationale erkenning wordt erkenning van het Arubaanse diploma, buiten Aruba, dus wereldwijd, bedoeld. Hierbij kan concreet worden gedacht aan de Verenigde Staten, Latijns Amerika en het Caraïbisch gebied als plaats die de Arubaanse student voor zijn/haar vervolgonderwijs kiest.

Vervolgens komen er vier factoren voor, die even hoog scoren, maar een stuk lager dan de bovengenoemde twee factoren. Dit zijn: kleinschaligheid, arubanisering, organisatorisch & technische haalbaarheid en lokale deskundigheid. Dit zijn precies die factoren die een belangrijke rol spelen, wil het vak Spaans in het geval van lokale constructie, haalbaar zijn.

3.3.2 De scenario's van het vak Spaans

Voor Spaans, dat in het profiel humaniora voorkomt, geldt dat het alleen bij de leerweg havo en vwo voorkomt als extern examenvak. Bij mavo komt het vak Spaans voor als schoolexamenvak. In het huidige avo komt Spaans wel als extern examenvak (nu geheten centraal schriftelijk) voor bij mavo. Met Spaans is al de nodige ervaring opgedaan op Aruba ten aanzien van lokale constructie van het extern examen. Ook heeft men al ervaring opgedaan met samenwerking met de Nederlandse Antillen voor wat betreft de constructie van het externe examen Spaans. Deze opgebouwde ervaring en deskundigheid moet niet verloren gaan voor de toekomst.

Voor havo en vwo is er reeds ervaring opgedaan met situaties die zich herkennen in de verschillende scenario's:

- ▶ Ervaring met Nederlandse examens Spaans. Hierbij is gebleken dat er grote niveauverschillen voorkomen, waarbij de Arubaanse leerlingen een hoger eindniveau voor Spaans hebben dan de Nederlandse leerlingen en het Nederlandse extern examen niet geheel representatief meer is voor de behandelde stof. Om die reden is men afgestapt van de Nederlandse examens Spaans.
- ▶ Ervaring met externe examens Spaans van (CXC). Bij het bestuderen van deze examens bleek dat het eindniveau van de Arubaanse leerlingen nog altijd hoger ligt dan wat deze examens toetsen, ondanks dat de niveaus wat dichterbij zijn gekomen.
- ▶ Ervaring met examens Spaans van de Nederlandse Antillen. Hierbij is geen sprake van niveauverschillen tussen de Arubaanse en Antilliaanse leerlingen. Wat dat betreft is het een goede optie om samen met de Nederlandse Antillen te werken aan een extern examen Spaans. Samen beschikken we over meer deskundigheid, hoeft de arubanisering niet in het geding te komen, wordt de kleinschaligheid minder klein, en wordt de organisatorisch & technische haalbaarheid groter.

Echter, de ervaring heeft uitgewezen dat deze mooi beschreven samenwerkingsmogelijkheid anders uitpakte en niet altijd even soepel verliep. Dit zet het proces van examenconstructie onder tijdsdruk. Mede door deze ervaring wordt verreweg de voorkeur nu gegeven aan lokale constructie van de externe examens Spaans voor havo en vwo.

3.3.3

Conclusie en aanbevelingen Spaans

Op Aruba bestaat er al een aanzienlijk opgebouwd niveau van deskundigheid en ervaring met constructie van externe examens Spaans (mavo). Op basis hiervan en op basis van het hoge niveau van de Arubaanse leerlingen voor het vak Spaans, gaat de voorkeur uit naar lokale constructie in het vernieuwde avo.

De conclusie schematisch weergegeven:

leerweg \ scenario	Lokale constructie	Regio (CXC, Ned.Antillen)	Internationaal (IBO, UCLES)	Nederland (Citogroep)
mavo	X			
havo	X			
vwo	X			

Aanbevelingen

1. Voortgaand op de conclusie kan de samenwerking met de Nederlandse Antillen nieuw leven worden ingeblazen. De voordelen van deze samenwerking zijn dermate aanwezig (verdeling van taken en werkzaamheden onder een grotere groep deskundigen) dat getracht moet worden van eerdere knelpunten te leren en nieuwe afspraken te maken.
2. Bij (internationale) exameninstellingen kunnen oude examenopgaven voor Spaans worden opgevraagd met als doel het opzetten van een itembank voor Spaans.
3. Een itembank kan gebruikt worden zowel als voorbeeldmateriaal voor de constructie van nieuwe externe examens, als ook dienen als oefenexamens. Uiteraard gaat het dan om verschillende items uit de itembank.
4. Ook vanuit kostenbeheersing beschouwd wordt samenwerking met de Nederlandse Antillen een goede optie. Immers dezelfde kosten worden gemaakt voor een grotere groep leerlingen. Ook kunnen de kosten tussen de partijen onderling gedeeld worden.
5. De expertise die al is opgebouwd met de mavo examens Spaans kan gebruikt worden, onder meer voor deskundigheidsbevordering. Deze expertise mag niet verloren gaan.
6. Met de andere talen kan gezocht worden naar samenwerkingsmogelijkheden bij de externe examens.

3.4.1

Toelichting op de grafiek van wiskunde.

Ook wiskunde is een vak dat in een aantal vervolgopleidingen verplicht is. De invloed daarvan is in de grafiek, opgenomen in de bijlagen, af te lezen aan de hoogst scorende factor: aansluiting op het vervolgonderwijs wordt heel belangrijk gevonden.

Aansluiting op het vervolgonderwijs is de factor die als hoogst scorende factor naar voren is gekomen. Daarnaast scoort ook de factor technische & organisatorische haalbaarheid opvallend hoog. Ook dit is in de grafiek duidelijk te herkennen.

Uit het gegeven dat organisatorisch en technische haalbaarheid ook een factor is die hoog scoort, kunnen we opmaken dat het zwaar weegt waar het examen wiskunde gemaakt wordt. Er rekening mee houdend dat op die locatie de omstandigheden van dien aard moeten zijn dat het op korte en lange termijn organisatorisch en technisch haalbaar moet zijn.

3.4.2

De scenario's van het vak wiskunde

Voor de verschillende leerwegen, mavo, havo en vwo, heeft wiskunde een verschillende optie. Er is daarbij rekening gehouden met de situatie dat wiskunde in zowel het gemeenschappelijk deel voorkomt als vak met een school- en extern examen als afsluiting, en in de verschillende profielen met een extern en een schoolexamen als afsluiting. Per profiel komt een verschillend deel van de wiskunde voor.

De situatie die mogelijk, wenselijk en haalbaar wordt geacht is als volgt:

mavo: Wiskunde komt in het gemeenschappelijk en in het profieldeel voor.

In het gemeenschappelijk deel wordt wiskunde afgesloten met een schoolexamen. In het profieldeel wordt wiskunde B1 afgesloten met een extern examen.

Het examen wordt betrokken van het door de Citogroep geconstrueerde examen, en wordt vervolgens geadapteerd. Dit gebeurt onder begeleiding en gebruikmakend van de expertise van een TCD op Aruba. Er worden aanvullende opgaven geconstrueerd, die gebruikt zullen worden om het examen te adapteren.

havo: Bij de havo is er voor een indeling gekozen die in elk profiel verschillend is. Dit heeft te maken met het feit dat verschillende vervolgopleidingen verschillende onderdelen binnen de wiskunde in de vooropleiding als voorwaarde stellen om aan die bepaalde vervolgopleiding te kunnen beginnen.

In het profiel Humaniora wordt het vak wiskunde afgesloten in het gemeenschappelijk deel met alleen een schoolexamen.

In het profiel Mens en Maatschappij omvat het vak wiskunde de onderdelen wiskunde A1,2 en wiskunde B1. In het profieldeel wordt wel afgesloten met een extern examen. Voorkeur is om het examen te betrekken van de Citogroep in Nederland. Vervolgens wordt het examen geadapteerd met opgaven die op Aruba geconstrueerd worden. Dit gebeurt op het Examenbureau onder leiding van een deskundig TCD. Deze opgaven worden toegevoegd aan het externe examen, zodat er sprake is van één extern examen.

In het profiel Natuurwetenschappen omvat het vak wiskunde het onderdeel wiskunde B1. In het profieldeel wordt wel afgesloten met een extern examen. Voorkeur is om het examen te betrekken van de Citogroep in Nederland. Vervolgens wordt het examen aangevuld met opgaven die op Aruba geconstrueerd worden over de onderwerpen ruimtemeetkunde en toegepaste analyse 2. Dit gebeurt op het Examenbureau onder leiding van een deskundig TCD. Deze opgaven worden

toegevoegd aan het externe examen, zodat er sprake is van één extern examen.

Vwo: In het profiel Humaniora omvat het extern examen wiskunde het onderdeel wiskunde A1 dat een combinatie kan worden van het examen dat de Citogroep in Nederland ontwikkelt, en geadapteerd worden met lokaal ontwikkelde opgaven. De ontwikkeling van deze opgaven hier op Aruba staat onder leiding van een deskundig TCD.

In het profiel Mens en Maatschappij zal het externe examen wiskunde een combinatie zijn van het examen wiskunde A1,2 en wiskunde B1. Ook bij dit examen is het de voorkeur om het te betrekken van de Citogroep uit Nederland en het vervolgens te adapteren met op Aruba ontwikkelde opgaven onder leiding van een deskundig TCD. Deze worden toegevoegd aan het examen en tot één extern examen gevormd, aldus de geïnterviewden.

In het profiel Natuurwetenschappen omvat het extern examen wiskunde het onderdeel wiskunde B1. Ook hier is de voorkeur om het examen te betrekken van de Citogroep in Nederland en vervolgens te adapteren met opgaven die op Aruba ontwikkeld worden onder leiding van een deskundig TCD aldus de geïnterviewden.

Voor zowel mavo, havo als vwo geldt dat de opties om externe examens uit de regio en van internationale exameninstellingen, zoals UCLES, te betrekken, geen reële opties blijken te zijn. Dit heeft te maken met de eindtermen van wiskunde die onvoldoende bij deze opties zouden aansluiten en met de kleinschaligheid op Aruba.

Wel wordt overwogen om voor vwo een samenwerkingsmogelijkheid te construeren om examens te betrekken van het IBO.

3.4.3

Conclusie en aanbevelingen Wiskunde

Bij het vak wiskunde wordt er bij elk profiel een verschillend onderdeel van wiskunde in het externe examen opgenomen (wiskunde A1,2, wiskunde B1, Wiskunde A1).

Het zou ondoenlijk zijn om deze verschillende versies lokaal te construeren. De technisch en organisatorische haalbaarheid laat dit niet toe. Om er toch een Arubaans examen van te maken, waarin de arubanisering zijn plaats krijgt, wordt het examen geadapteerd. Er worden lokaal opgaven geconstrueerd, die aan het examen worden toegevoegd of die opgaven met een te sterk op Nederland gerichte context, vervangen. Door de samenwerking met de Citogroep duidelijk te omschrijven en na te leven, wordt dit gecombineerde scenario ook haalbaar.

De conclusie schematisch weergegeven:

leerweg \ scenario	Lokale constructie	Regio (CXC, Ned. Antillen)	Internationaal (IBO, UCLES)	Nederland (Citogroep)
mavo	X			X
havo	X			X
vwo	X			X

Aanbevelingen

1. De SHA kan verder verfijnen welke mogelijkheden en beperkingen er zijn bij een samenwerkingsvorm tussen het vak wiskunde en de optie IBO.
2. Schoolexamens voor wiskunde worden lokaal gemaakt. Het is belangrijk om de school- en externe examens op elkaar af te stemmen, met name daar waar er ook lokaal opgaven voor het externe examen worden gemaakt. Er mag geen overlap in voorkomen.
3. Het is zeer wenselijk om een itembank op te richten voor het vak wiskunde.
4. Het is wenselijk om met buureilanden Nederlandse Antillen contacten te onderhouden met het doel om ervaringen op het gebied van de examens wiskunde uit te wisselen.

3.5.1

Toelichting op de grafiek van Natuurkunde

Twee factoren scoren samen het hoogst: Internationale erkenning en aansluiting op vervolgonderwijs. Dit alles is in een oogopslag te zien in de grafiek in de bijlage. Er wordt veel belang gehecht aan de aansluiting op het vervolgonderwijs. Voor een aantal vervolgoopleidingen is het vak natuurkunde in het profiel Natuurwetenschappen een verplicht vak. Vlak onder de twee hoogst scorende factoren zit de factor organisatorisch & technische haalbaarheid. Deze factor is in die zin belangrijk, dat een scenario niet haalbaar wordt gevonden als er geen sprake is van organisatorisch & technische haalbaarheid. Ook hier is er sprake van gerichtheid op het vervolgonderwijs, na het avo.

3.5.2

De scenario's van het vak Natuurkunde

Bij dit vak zijn de meest geschikte scenario's verschillend voor mavo, havo en vwo. Voor mavo waarbij er gefocused wordt op het vervolgonderwijs op Aruba wordt lokale constructie van externe examens haalbaar geacht. De arubanisering kan daarmee gewaarborgd worden, evenals de globalisering. Met het programma kan terdege rekening worden gehouden. Een addertje onder het gras kan zijn dat jaarlijk deskundige examinatoren beschikbaar moeten zijn en dat de situatie dat dezelfde persoon én examinator én ontwikkelaar van schoolexamens én les geeft aan een examenklas niet wenselijk is. Dit kan een knelpunt vormen. De ervaring is dat ook leerlingen met een Mavo diploma naar het buitenland gaan voor vervolgonderwijs. Door een samenwerkingsverband met Nederland aan te gaan kan de internationale erkenning gewaarborgd worden. Hieruit concluderend kan het beste een combinatie gevormd worden door externe examenopgaven lokaal te maken en ook gebruik te maken van het Nederlandse VMBO Natuurkunde examen. Deze twee scenario's kunnen dan in elkaar geschoven worden tot één extern examen.

Havo: De optie regio (CXC) heeft als positief aspect dat er sprake is van onafhankelijke kwaliteits- en niveau bewaking. Het betrekken van examens uit de regio is technisch & organisatorisch haalbaar en zeker minder arbeidsintensief dan de optie lokale constructie. Mede daardoor zullen de kosten per examen ook lager zijn. Wel is er een knelpunt, namelijk of de inhoud van de examens uit de regio (CXC) aansluiten en in de toekomst blijven aansluiten bij ons havo natuurkunde onderwijs. Het zelfde punt geldt ook ten aanzien van arubanisering. Als dat laatste niet gewaarborgd kan worden, dan wordt deze optie minder aantrekkelijk. De optie examens betrekken van internationale exameninstellingen zoals IBO en UCLES, die ook als een aantrekkelijke mogelijkheid wordt beschouwd, zal wellicht meer nadruk leggen op de globalisering. Dit kan ten goede komen aan de internationale erkenning en de aansluiting op vervolgonderwijs in het buitenland. Nadeel van deze optie is, is dat de examens in het engels zijn. Dit zal vertaald moeten worden naar de instructietaal Nederlands en dat zal extra kosten met zich meebrengen. De optie lokaal is geen haalbare optie omdat het (nog) niet duidelijk is hoe de kwaliteit bewaakt wordt. Wel is de optie om lokaal opgaven te adapteren die beter aansluiten op de Arubaanse situatie.

zowel wat betreft inhoud (geen kamers verwarmen) als ook op gebied van taalgebruik een goed alternatief.

De optie examens betrekken van de Citogroep in Nederland wordt als meest geschikte optie gezien, met bovengenoemde adaptatie.

De genoemde adaptatie kan zowel op Aruba als ook in Nederland bij de Citogroep plaats vinden. Een derde mogelijkheid is dat een lokale TCD met de lokaal ontwikkelde arubaniseringsopgaven aan de Citogroep in Nederland aangeeft hoe de adaptatie inhoud en gestalte zal krijgen. Onder het dak van de Citogroep gebeurt dit gelijk met een kwaliteitswaarborging.

De meest kosten besparende optie van deze drie genoemde opties zal waarschijnlijk de meest geschikte zijn, namelijk de examens betrekken van de Citogroep Nederland en daarbij de opgaven, voor wat betreft de inhoud en voor wat betreft het Nederlandse taalgebruik, vervangen door lokaal op Aruba geconstrueerde opgaven die beter aansluiten op de Arubaanse situatie.

VWO: Bij VWO zijn jaarlijks gemiddeld 50 examenkandidaten. Lokale constructie wordt voor zo'n klein aantal kandidaten zeer kostbaar. Het zou om die reden niet om een reëel haalbare optie gaan.

Bij het scenario examens betrekken uit de regio (CXC) zou wederom voor gemiddeld 50 kandidaten examens aangekocht moeten worden.

Gelet op de ervaring dat de meeste kandidaten voor hun vervolg opleiding naar Nederland gaan, is het niet zo effectief om de eindtermen te laten gaan aansluiten op de regio. (Gelet op de kostenfactor zal ook de aankoop van examens voor een kleine groep kandidaten relatief kostbaar zijn.)

De arubanisering kan elders dan in het externe examen gewaarborgd worden. Op VWO niveau mag worden verwacht dat kandidaten bij het externe examen voldoende abstractie-vermogen hebben ontwikkeld en getraind dat ze ook opgaven op een abstract niveau aankunnen. Dit maakt dat de arubanisering elders (bijv. Bij het schoolexamen en in het voorlaatste leerjaar) beter op zijn plaats is.

Het scenario examens kopen van internationale exameninstellingen zoals IBO/UCLES is wel een mogelijke optie, die ook gewenst is vanwege haar goede aansluiting op vervolgonderwijs. Het heeft echter ook veel voeten in de aarde: het is het duurste scenario, eindtermen moeten

aangepast worden in het geval van IBO en UCLES, ook andere vakken moeten dan via het IBO meedoen. Bovendien zou het rechtvaardiger zijn als niet alleen de leerweg VWO IBO-examens aanbiedt, maar ook de leerweg havo (en eventueel ook mavo).

Bovendien moet het examen uit het Engels naar het Nederlands vertaald worden. Dit is wel mogelijk bij UCLES, maar bij IBO echter niet.

Dit laatste is geen obstakel in het scenario met de Citogroep in Nederland.

De eindtermen van het vernieuwde avo voor het vak Natuurkunde voor vwo verschillen maar weinig. Bij Natuurkunde is dus de aansluiting van de eindtermen in het avo gewaarborgd.

Het scenario examens betrekken van de Citogroep uit Nederland is ook de beste kosten-vriendelijke optie.

Adaptatie wordt wel aangeraden, daarbij wordt benadrukt dat het uitsluitend gaat om adaptatie van het taalgebruik: dit kan in eenvoudiger Nederlands, zoals we op Aruba gewend zijn te gebruiken. Het gaat niet om een inhoudelijke adaptatie.

3.5.3

Conclusie en aanbevelingen Natuurkunde

Conclusie voor Mavo: externe examens lokaal maken
 Conclusie voor Havo: betrekken van de externe examens van de Citogroep uit Nederland plus lokale adaptatie van opgaven in verband met arubanisering.
 Conclusie voor Vwo: betrekken van de externe examens van de Citogroep uit Nederland plus adaptatie op taal gebruik. Voor vwo geldt dat de adaptatie gericht is op het gebruik van de Nederlandse taal (opgaven die gaan over de chipknip).

Voor havo is de Arubaanse adaptatie wenselijk, omdat het bij het niveau van de havo niet vanzelfsprekend is dat de leerlingen dezelfde mate van abstraheren in het oplossen van problemen beheersen als de vwo leerlingen.

De conclusie schematisch weergegeven:

leerwegg	scenario	Lokale constructie	Regio (CXC, Ned. Antillen)	Internationaal (IBO, UCLES)	Nederland (Citogroep)
mavo		X			
havo		X			X
vwo		X			X
					X

Aanbevelingen

1. Het vak natuurkunde is al een tamelijk abstract vak.
Door practica en meer aandacht daarvoor zal dit proces soepeler kunnen verlopen.
2. Ook oefenen met oude IBO en UCLES examens (veel nadruk op practica) kan hieraan bijdragen.
3. Veel oefenen met opgaven die gepaard gaan met een uitgebreide omschrijving van het op te lossen natuurkundige probleem.

3.6.1

Toelichting op de grafiek van Scheikunde

Scheikunde is een vak in het profiel Natuurwetenschappen dat bij veel exacte vervolgoopleidingen in Nederland verplicht is. Het is een vak dat meestal bewust, met het oog op de vervolgoopleiding gekozen wordt.

Daaraan gerelateerd, en dat is weer in de grafiek terug te zien, is dat de internationale erkenning van het vak en van het diploma belangrijk zijn bij Scheikunde.

Opvallend is dat de factor arubanisering ook zo'n belangrijke in het oog springende factor is. Dit weerspiegelt het gegeven dat bij een examenvak op Aruba ook de Arubaanse context en de belevingswereld van de Arubaanse student een rol speelt.

3.6.2

De scenario's van het vak Scheikunde

Mavo: Het scenario lokale constructie van externe examens is het meest interessant voor Mavo. De opgaven kunnen de Arubaanse context bevatten, maar dat hoeft niet uitsluitend zo te zijn. Dit scenario wordt vooral geschikt gevonden in combinatie met een ander scenario (zoals bijvoorbeeld met het scenario examens uit de regio betrekken).

Gezien de vereisten ten aanzien van technische en organisatorische haalbaarheid (bijv. Zijn er voldoende examenmakers op de lange termijn, plus voldoende examen vaststellers, plus voldoende gecommiteerden), is de lokale constructie gecombineerd met een ander scenario een goede optie. De knelpunten bij lokale constructie kunnen dan gecompenseerd worden door de combinatie met het andere scenario.

Voor Mavo heeft de combinatie lokale constructie en examens betrekken uit de regio (CXC) als nadeel dat deze combinatie kostbaarder is dan de combinatie lokale constructie gecombineerd met het betrekken van examens van de Citogroep in Nederland.

Het combinatie scenario lokale constructie en het betrekken van examens van de Citogroep in Nederland, wordt als meest geschikt scenario beschouwd. Belangrijk is hierbij dat : Nederlandse contexten vervangen worden door Arubaanse contexten

Het taalgebruik aangepast moet worden aan het Arubaanse Nederlandse-taal gebruik.

De adaptatie, die een voorwaarde is bij deze combinatie, in principe kan plaatsvinden in samenwerking met de Nederlandse Antillen omdat daar ook eenzelfde problematiek speelt.

Havo-vwo: Het scenario lokale constructie in combinatie met een ander scenario is een goede optie voor havo en vwo.

Ten aanzien van de combinatie met een exameninstelling in de regio (CXC) zijn er in principe wel veel geschikte mogelijkheden, mits er meer informatie beschikbaar komt over de erkenning van de CXC examens en er meer duidelijkheid is over de aansluiting van het CXC systeem op het vervolgonderwijs.

Het CXC materiaal zou met behulp van een goed protocol te vertalen zijn en aan te passen zijn aan de Arubaanse context.

Hoewel er mogelijkheden zijn voor samenwerking, blijft het twijfelachtig of deze combinatie relevant is in de situatie dat de meeste havo/vwo kandidaten voor hun vervolgoopleiding naar Nederland gaan.

Het scenario externe examens betrekken van de internationale exameninstelling IBO is voor havo/vwo een aantrekkelijke keuze want voor het vak Scheikunde wordt vanuit IBO veel aandacht besteedt aan de practica als onderdeel van het examen. Zo worden er ook uitgebreide

voorwaarden gesteld aan de practicum opstellingen en aan vaardigheden die de leerlingen in het practicum-onderwijs moeten opdoen.

Het uitwerken van dit scenario brengt echter wel een aantal voorwaarden met zich mee:

1. De eigen Arubaanse eindtermen aanpassen aan de voorwaarden die het IBO stelt ten aanzien van eindtermen (ze moeten passen binnen het IBO curriculum).

2. Arubanisering is alleen mogelijk indien adaptatie door IBO is toegestaan. (Als dit niet het geval is, wordt Arubanisering onderdeel van het schoolexamen.)
3. Er is een korte en lange termijn samenwerkingsvorm noodzakelijk met goede afspraken.
4. De intensiteit van het werk zal grotendeels liggen in het vertaalwerk van het engels naar het Nederlands.

5. Indien hier voldoende taakuren aan worden toegekend, wordt dit technisch haalbaar. De vraag is nog of het IBO hier toestemming voor verleent.

6. De kosten zijn hoog, alhoewel nu de exacte kosten nog niet bekend zijn.
7. De grootste voordelen van dit scenario liggen op het gebied van: de aansluiting op het vervolgonderwijs is gewaarborgd, de globalisering is gewaarborgd, de internationale erkenning is gewaarborgd.

Het scenario het betrekken van examens van de Citogroep in Nederland is voor havo/vwo het meest haalbare. Hierbij worden aanzienlijk minder voorwaarden, die een obstakel vormen, gesteld.

Vanwege jarenlange ervaring met deze externe examens en met het oog op het gegeven dat de meeste havo/vwo leerlingen voor hun vervolgonderwijs naar Nederland gaan, is het meest wenselijke en haalbare scenario: externe examens scheikunde uit Nederland betrekken (Van de Citogroep) en deze examens vervolgens adapteren met lokaal geconstrueerde opgaven. De adaptatie kan lokaal geïnitieerd worden door docenten met voldoende kennis van de Arubaanse context. Eventueel kan de adaptatie in Nederland plaatsvinden (bij de Citogroep), mits er met voldoende kennis van de Arubaanse context wordt geadapteerd. Uiteraard worden de opgaven in een specifiek Nederlandse context bij voorkeur weggelaten.

Voordelen van dit scenario zijn:

1. De eindtermen van Aruba sluiten goed aan op de Nederlandse eindtermen. Er zijn slechts een paar kleine verschillen.
2. Hierdoor is de factor aansluiting op vervolgonderwijs gegarandeerd, evenals de factor internationale erkenning.

3. Het taalgebruik kan voor Arubaanse leerlingen aangepast worden in Nederland met behulp van NT2 programma's of op Aruba/Nederlandse Antillen door docenten met voldoende kennis van lesgevende niveau beheersing van de Nederlandse taal door de Arubaanse/Antilliaanse leerlingen.

4. Ook de factor globalisering in deze constructie gewaarborgd.
5. Relatief zijn er lage kosten en is er een relatief lage arbeidsintensiteit.
6. Het is een technisch & organisatorisch haalbare constructie, er is al ervaring mee opgedaan.
7. Ten slotte voor een soepel verloop kan er een goed opgezette samenwerkingsovereenkomst gemaakt worden, aldus de geïnterviewde docenten van het vak Natuurkunde.

3.6.3 Conclusie en Aanbevelingen Scheikunde

De combinatie lokale constructie van opgaven voor externe examens en externe examens betrekken van Citogroep uit Nederland en vervolgens deze te adapteren is voor alle drie de leerwegen mavo/havo/vwo het beste scenario.

Bij Mavo ligt de nadruk op arurbanisering.

Bij Havo/Vwo op vervanging van de opgaven die teveel gericht zijn op Nederlandse context.

De adaptatie kan op Aruba voorbereid worden. De samenwerking met de Citogroep Nederland heeft als sterke punt:

kwaliteitsborging, internationale erkenning, gunstige kostenbeheersing.

De conclusie schematisch weergegeven:

leerweg \ scenario	Lokale constructie	Regio (CXC, Ned.Antillen)	Internationaal (IBO, UCLES)	Nederland (Citogroep)
mavo	X			X
havo	X			X
vwo	X			X

Aanbevelingen

1. Voor alle 3 leerwegen mavo/havo/vwo is de combinatie van de scenario's lokaal construeren en combineren met de externe examens van de Citogroep Nederland, het beste.
Hierdoor kan verzekerd worden dat een deel van de opgaven in de Arubaanse context geplaatst worden.
Om dit professioneel aan te pakken kan men op Aruba (bijvoorbeeld bij het Examenbureau - EBA) een vragenbank samenstellen. Hier is al een aanzet toegegaan door EBA. Daar waar Nederlandse opgaven geadapteerd moeten worden met opgaven in de Arubaanse context kan men putten uit deze databank. De opzet van deze databank kan men in samenwerking met Curaçao doen, indien er een goede samenwerkingsovereenkomst wordt opgezet met een soepel verloop,
2. Voor havo/vwo zit er in het scenario lokale constructie gecombineerd met het betrekken van examens uit de regio (CXC) wel mogelijkheden, maar deze zijn nu nog niet voldoende duidelijk. Het gaat hierbij om zaken als de internationale erkenning van CXC examens, de aansluiting van CXC examens op de eindtermen, de internationale erkenning op vervolgonderwijs in bijvoorbeeld de VS, Nederland. Echter dit scenario is inclusief adaptatie aan de Arubaanse context kostbaarder dan de combinatie lokale constructie van opgaven die dienen voor het adapteren van de examens van de Citogroep Nederland.
3. IBO concept is aantrekkelijk voor Scheikunde met name voor havo/vwo. Het is de moeite waard om (door bevoegd gezag) contact op te nemen met een IBO-headquarter voor nader details en informatie.

3.7.1 Toelichting op de grafiek van Biologie

Voor Biologie is het belangrijk dat in het vernieuwde avo de externe examens dusdanig zijn dat er sprake moet zijn van waarborging van de internationale erkenning. Dit kan gezien worden als een kwaliteitsvoorwaarde. Doordat deze factor (internationale erkenning) er zo uitspringt geeft het aan dat het voor het vak Biologie ook van belang is dat behalve in Nederland ook in andere landen zoals Verenigde Staten en het Caraïbisch gebied sprake moet zijn van erkenning van het diploma.

In de grafiek in de bijlage zijn de volgende meest in het oog springende factoren: aansluiting op het vervolgonderwijs en de organisatorisch en technische haalbaarheid.

Deze twee factoren houden een haalbaarheidsvoorwaarde in. Daar waar de externe examens ontwikkeld worden, moeten de technische en organisatorische aspecten aangeven dat er zeker continuïteit is op de korte en de lange termijn.

Het extern examen moet een praktische haalbaarheid in zich hebben. Een leerling moet het vervolgonderwijs in kunnen zonder obstakels zoals selectie aan de poort en/of het afleggen van een colloquium, aldus de geïnterviewde docenten.

3.7.2 De scenario's voor het vak Biologie

Het vak Biologie ziet veel praktische mogelijkheden in een combinatie-scenario. Door de lokale constructie van externe examens te combineren met examens die de Citogroep in Nederland ontwikkeld, is het technisch en organisatorisch haalbaar om lokaal te werken aan de examens. Het gaat dan om het maken van examenopgaven.

Door het door de Citogroep ontwikkelde examen biologie zal de aansluiting op vervolgonderwijs in Nederland gewaarborgd worden. Hetzelfde geldt ook voor de internationale erkenning.

Ook de factor globalisering zal in het door de Citogroep ontwikkelde examen ook gewaarborgd zijn. De kostenfactor kan in dit combinatie scenario zo laag mogelijk gehouden worden, omdat het in Nederland geconstrueerde deel van het examen niet op de Arubaanse kostenpost zal drukken.

De opgaven die een te sterk op de Nederlandse context gerichte inhoud hebben, kunnen voor de Arubaanse leerlingen vervangen worden met een op de Arubaanse context gerichte opgaven.

Het voorstel is dat de lokale TCD voor Biologie het voortouw neemt voor de adaptatie. Dit geldt voor alle drie de leerwegen mavo, havo en vwo.

De TCD geeft aan welke opgaven geadapteerd (aangepast voor wat betreft inhoud/Nederlandse taalgebruik) dienen te worden. Lokale constructeurs kunnen de 'arubaniserings'-opgaven maken.

Een andere mogelijkheid is dat er een databank wordt ontwikkeld. Op het moment dat een examen (bijv van de Citogroep) geadapteerd moet worden kan uit de databank een equivalente opgave gehaald worden. De databank kan opgebouwd worden enerzijds met lokaal geconstrueerde opgaven die betrekking hebben op de eigen Arubaanse omgeving ("arubanisering") en anderzijds met opgaven uit de regio of andere internationale exameninstellingen waarbij uit oude examens relevante opgaven worden bewerkt.

Op de lange termijn kan men beschikken over een groot aantal opgaven in de databank. Belangrijk is hierbij dat de databank deskundig beheerd zal worden.

Natuurlijk zullen er onderling verschillende accenten in voorkeur kunnen liggen tussen

mavo/havo/ vwo, maar de belangrijkste aspecten: aansluiting op eindtermen met minimale aanpassingen, aansluiting op vervolgonderwijs, arubanisering, internationale erkenning, organisatorisch en technische haalbaarheid, en financiële haalbaarheid komen wel overeen in alle drie de leerwegen.

Bij het scenario externe examens betrekken uit de regio gelden bijna dezelfde randvoorwaarden: aansluiting op eindtermen, aansluiting op vervolgonderwijs, internationale erkenning, organisatorisch en technische haalbaarheid, en financiële haalbaarheid. Arubanisering is in dit scenario niet gewaarborgd.

De benodigde aanpassingen zijn vergelijkbaar met die bij het scenario externe examens betrekken van de Citogroep in Nederland gecombineerd met opgaven die lokaal worden gemaakt en die het externe examen adapteren.

Mogelijk is dat de samenwerking Citogroep in Nederland en lokale adaptatie meer voordelen biedt omdat de meeste studenten later hun vervolgonderwijs in Nederland gaan doen.

Mocht in de toekomst het merendeel van de studenten haar vervolgonderwijs in het Caraïbisch gebied doen, dan bestaat altijd nog de mogelijkheid om deze optie (externe examens betrekken uit de regio) verder uit te breiden.

Het scenario externe examens kopen van de internationale exameninstelling IBO is een scenario dat gunstig is voor studenten die hun vervolgonderwijs gaan volgen in de Verenigde Staten (of elders buiten Nederland en Aruba), niet in het minst vanwege de taal.

De taal (Engels, Spaans of Frans) wijkt af van onze instructie taal (Nederlands) en dat vormt een obstakel.

Een ander belangrijk punt bij IBO is dat het een vrij kostbaar examen is, dat nogal wat aanpassingen vereist, zowel in de klas als in de aanpassing van de eindtermen.

3.7.3

Conclusie en Aanbevelingen Biologie

voor mavo/havo/vwo is het scenario externe examens betrekken van de Citogroep uit Nederland, gecombineerd met het scenario externe examens lokaal construeren en/of adapteren het beste. Het lokale scenario waarborgt de adaptatie en de 'arubansering' (opgaven met een Arubaanse voor de leerlingen herkenbare context eventueel door middel van een databank die gaandeweg opgezet wordt.

De conclusie schematisch weergegeven:

leerweg \ scenario	Lokale constructie	Regio (CXC, Ned. Antillen)	Internationaal (IBO, UCLES)	Nederland (Citogroep)
mavo	X			
havo	X			X
vwo	X			X
				X

Aanbevelingen

1. Nu al beginnen met de opzet van een databank op Aruba.
2. Het deskundig beheren van de databank op Aruba.
3. TCD trainen op het deskundig adapteren van opgaven.
4. Met Citogroep Nederland een goede, soepel verlopende samenwerkingsovereenkomst afsluiten waarin is opgenomen dat de op Aruba ontwikkelde opgaven equivalent zijn aan de Nederlandse zo dat het geadapteerde examen van Aruba equivalent is aan het Nederlandse examen.

3.8.1

Toelichting op de grafiek van het vak economie

De hoogstscorende factor bij het vak economie is de factor organisatorisch en technische haalbaarheid. Daarbij gaat het om de vraag of het op Aruba construeren van examens economie op lange(re) termijn technisch en organisatorisch wel haalbaar is. Zonder realisatie van deze factoren, waarbij kostenbeheersing een onderdeel is van de organisatorisch en technische haalbaarheid, kunnen andere belangrijk factoren, zoals arubanisering, aansluiting op vervolgonderwijs, internationale erkenning, evenmin gerealiseerd worden. Al deze factoren zijn dus ook van belang, maar afhankelijk van de organisatorisch en technische haalbaarheid. In de grafiek in de bijlage kunnen al deze factoren bekeken worden.

3.8.2

De scenario's van het vak Economie

Mavo: Voor mavo geldt als eerste voorkeur lokale constructie van examens. Ervaring hiermee is er in feite al bij de huidige Mavo. Indien eigen deskundigen worden opgeleid kunnen we (doorgaan met) lokaal externe examens voor mavo construeren, in samenwerking met de Citogroep in Nederland (als eerste voorkeur exameninstelling). Het sterke punt van deze vorm van samenwerking is dat de factoren: aansluiting van de eindtermen op elkaar, aansluiting op vervolgonderwijs in Nederland, internationale erkenning van het diploma en globalisering gewaarborgd zijn. Bovendien zorgt deze samenwerking ook voor niveaubewaking en begeleiding.

Ook andere samenwerkingsmogelijkheden worden niet uitgesloten: Samenwerking met regio, CXC bijvoorbeeld, behoort tot de mogelijkheden indien hierover meer en gedetailleerder informatie beschikbaar is.

De factoren genoemd bij samenwerking met de Citogroep in Nederland moeten in dit scenario (samenwerken met de regio) gewaarborgd blijven.

Nadeel in dit scenario is dat het examen afkomstig van CXC vertaald moet worden uit het Engels naar het Nederlands.

Havo/vwo: Het voorkeur scenario ligt ook hier in een combinatie-scenario: de examens die de Citogroep in Nederland als uitgangspunt nemen en dan adapteren als extern examen. De opgaven met een te Nederlandse context vervangen door opgaven met een Arubaanse context. Deze opgaven kunnen lokaal geconstrueerd worden. De benodigde lokale deskundigheid kan door samenwerking met de Citogroep in Nederland ontwikkeld en verbeterd worden.

Deze samenwerking waarborgt aansluiting op eindtermen, aansluiting op het vervolgonderwijs in Nederland, internationale erkenning van het diploma, globalisering en het komen tot een goede samenwerking.

Ook de totale kosten zullen in dit gecombineerde scenario lager zijn ten opzichte van de kosten bij andere scenario's.

3.8.3

Conclusie aanbevelingen Economie

Conclusie: Voor zowel mavo, havo als vwo is het voorkeurs-scenario en combinatie-scenario. De combinatie is de door de Citogroep in Nederland ontwikkelde examens adapteren met lokaal geconstrueerde opgaven. De adaptatie betreft opgaven die een sterk Nederlandse context hebben. Adaptatie kan tevens de factor arurbanisering waarborgen. Anders gezegd; de opgaven met een sterk aan Nederland gerelateerde context vervangen door opgaven met een Arubaanse context. Overigens is ook aan de grafiek af te lezen dat organisatorische en technische haalbaarheid en de kostenbeheersing de hoogst scorende factoren zijn. De organisatorisch en technische haalbaarheid wordt door middel van het voorkeurs scenario gemaximaliseerd.

De conclusie schematisch weergegeven:

leerweg \ scenario	Lokale constructie	Regio (CXC, Ned. Antillen)	Internationaal (IBO, UCLES)	Nederland (Citogroep)
mavo	X			
havo	X			X
vwo	X			X
				X

Aanbevelingen

1. Lokale deskundigheid kan door midden van deze zelfde samenwerkingsovereenkomst met de Citogroep in Nederland verder ontwikkeld en bestendigd worden. Hiermee staat of valt het succes van lokale constructie.
2. "Oude examens" van UCLES en IBO verzamelen ten behoeve van een databank en/of als oefenmateriaal.
3. Een sterk punt van deze examens is dat veel nadruk wordt gelegd op de globalisering.
4. Taal verschillen (in niveau van Nederlandse taal gebruik) moeten ook geadapteerd worden ten behoeve van de Arubaanse leerlingen. Mogelijkheden die met behulp van NT2 bereikbaar zijn, hiervoor uitzoeken.

3.9.1 Toelichting bij de grafiek aardrijkskunde

Bij aardrijkskunde zijn zes (6) van de negen (9) vakken gelijkelijk verdeeld: Er zijn drie (3) factoren die even hoog scoren, namelijk kleinschaligheid, internationale erkenning en organisatorische & technische haalbaarheid.

De spreiding over de factoren is dus heel gelijkmatig. Alle factoren, behalve flexibele afname van examens, kostenbeheersing, (on)partijdigheid scoren bijna hetzelfde. De hier genoemde factoren scoren in elk geval niet hoog. Dat betekent dat er geen in het oog springende of anders gezegd, sterk opvallende factoren, zijn.

De aardrijkskundegroep is als SHA werkgroep nog niet zo lang bij elkaar. Het is goed mogelijk dat hun huidige opvattingen er in de loop der tijd anders uit komen te zien, vanwege het voortschrijdend inzicht.

3.10.2 De scenario's van het vak Aardrijkskunde

Voor zowel mavo, havo als vwo wordt het vak aardrijkskunde in het profiel Mens en Maatschappij Wetenschappen in het vernieuwde avo afgesloten met een school- en een extern examen.

In het huidige avo wordt voor mavo het externe examen lokaal geconstrueerd. Hiertoe is op initiatief van het Examenbureau een ontwikkelgroep samengesteld die onder deskundige begeleiding van het Examenbureau, het externe examen aardrijkskunde ontwikkelt. In het vernieuwde avo zal dit geen doorgang vinden. Toch mag deze ervaring en expertise niet verloren gaan voor het vak aardrijkskunde. Het is wenselijk dat ook voor havo en vwo er op een vergelijkbare wijze constructiegroepen zich gaan bezighouden met ontwikkeling van het externe examen. Echter, de werkgroep aardrijkskunde betwijfelt of er voldoende expertise op de korte en lange termijn op Aruba aanwezig is om dit voor havo en vwo te realiseren. Vooralsnog lijkt het volgende het meest haalbare voor het vak aardrijkskunde voor havo en vwo:

De examens betrekken van de Citogroep in Nederland. Sterk punt hierbij is dat er bij de Citogroep op dit gebied al veel ervaring en deskundigheid is.

Veel van onze eindtermen zijn gebaseerd op de Nederlandse eindtermen. Dat deel van het door de Citogroep ontwikkelde examen dat geen specifiek Nederlandse context heeft, zou ook betrokken kunnen worden voor het Arubaanse externe examen. Dit zou kunnen worden aangevuld met op Aruba ontwikkelde opgaven, die ook de arubanisering omvatten. Dit onder de deskundige begeleiding van het Examenbureau. Voor het Examenbureau betekent dit dat er een TCD beschikbaar moet zijn om dit te begeleiden en de kwaliteit van het proces hoog te houden, aldus de geïnterviewden van de werkgroep aardrijkskunde.

3.10.3

Conclusie en aanbevelingen Aardrijkskunde

De lokaal opgebouwde expertise van het construeren van examens voor aardrijkskunde mag niet verloren gaan en kan zelfs uitgebreid worden naar havo en vwo. In eerste instantie kunnen opgaven ontwikkeld worden, waarmee het door de Citogroep ontwikkelde examen geadapteerd kan worden. Om dit vervolgens uit te breiden naar het geheel lokaal construeren van het externe examen aardrijkskunde.

De conclusie schematisch weergegeven:

leerweg \ scenario	Lokale constructie	Regio (CXC, Ned. Antillen)	Internationaal (IBO, UCLES)	Nederland (Citogroep)
mavo	X			X
havo	X			X
vwo	X			X

Aanbevelingen

1. Om tot lokale constructie te komen moet langzaam maar zeker voldoende expertise op havo en vwo op Aruba opgebouwd worden, bijvoorbeeld door het beschikken over voldoende eerstegraads docenten aardrijkskunde.
2. De arubanisering kan bij uitstek tot haar recht komen in het vak aardrijkskunde. Ook op dit gebied kan er expertise opgebouwd worden. Ontwikkelde opgaven over arubanisering kunnen in een itembank verzameld worden.
3. Het zou interessant zijn om contacten te leggen en te onderhouden, waardoor er informatie uitwisseling kan zijn, met onze buureilanden van de Nederlandse Antillen.

3.10.1 Toelichting op de grafiek

Zoals aangegeven is deze grafiek tot stand gekomen door aan de hele groep de in de onderzoeksopdracht gegeven factoren/randvoorwaarden voor te leggen en de door de hele groep gegeven relevantie van deze factoren voor hun vak in een grafiek te plaatsen. De grafiek zelf is in de bijlagen opgenomen.

Wat direct opvalt in de genoemde grafiek, is dat de factor 'organisatorisch en technisch haalbaar' het hoogste scoort, aanzienlijk hoger dan de op een na hoogst scorende factor.

Dat wil zeggen dat de gehele groep (vak consultant en werkgroepsleden) aangegeven hebben dat ze deze factor het belangrijkste vinden voor het vak geschiedenis.

Op de tweede plaats staan twee factoren; lokale deskundigheid en arurbanisering.

Als we deze factoren nader beschouwen ook in hun onderlinge samenhang, dan geven zij aan dat:

1. Er veel waarde aan gehecht wordt en het daarom belangrijk is, bij elk scenario, of er sprake is/kan zijn van organisatorische en technische haalbaarheid van dat scenario.

2. Zowel de arurbanisering als de aanwezigheid van lokale deskundigheid worden van groot belang geacht. Deze factoren hangen nauw samen met elkaar. De ene factor is een voorwaarde voor de andere. Als er voldoende lokale deskundigheid is, is er voldoende waarborg voor de arurbanisering. Arurbanisering is heel belangrijk bij het vak geschiedenis. Uit de eindtermen en de onderwerpen in het curriculum blijkt al hoe de arurbanisering wordt gerealiseerd in het vak geschiedenis. Tevens is het voor de arurbanisering belangrijk dat de lokale deskundigheid op een kwalitatief goed niveau is en blijft. Als dat gewaarborgd wordt, is er een deel van de organisatorische en technische haalbaarheid gerealiseerd.

Internationale erkenning speelt bij geschiedenis een minder belangrijke rol, net als aansluiting op vervolgonderwijs en flexibilisering van examens.

3.10.2 De scenario's van het vak Geschiedenis

Bij mavo komt het vak geschiedenis alleen in het profiel Mens en Maatschappij Wetenschappen voor, bij havo en vwo in de profielen Mens en Maatschappij Wetenschappen en Humaniora.

In de huidige situatie is het vak geschiedenis op de mavo al een extern examenvak (nu heet het nog centraal examen). Het betreft externe examens die op Aruba worden geconstrueerd, onder toezicht en coördinatie van het Examenbureau. Hiermee is al de nodige ervaring opgedaan en deskundigheid ontwikkeld. Het is aanbevelingswaardig om deze expertise niet verloren te laten gaan en verder uit te bouwen ten behoeve van het Arubaanse avo.

Het vak geschiedenis is een vak dat bij uitstek geschikt is om de eigen (culturele) historie en achtergronden te belichten. Arurbanisering wordt in dit vak van grote betekenis beschouwd, uiteraard naast de internationale en regionale onderwerpen. Het ligt in het verlengde van deze gedachte dat het wenselijk is om het externe examen lokaal te construeren. Immers de onderwerpen in het examen die gaan over de eigen Arubaanse geschiedenis kunnen het beste lokaal, hier op Aruba, geconstrueerd worden. Voor alle andere onderwerpen (internationaal/regionaal) geldt dit niet zo expliciet. De factor 'arurbanisering' kan dus in het scenario 'lokale constructie' het beste tot haar recht komen. Hierover bestaat in de groep, tijdens het interview, unanimititeit.

Een ander belangrijk aspect in het scenario 'lokale constructie', dat duidelijk naar voren is gebracht, is de vraag of de aanbevolen lokale constructie haalbaar is. Het aantal personen dat externe examens voor havo/vwo kan construeren is klein in aantal. Daardoor is het bijna niet te voorkomen dat de leraar van de examenklas tevens de constructeur van het examen is. Dit is een niet-wenselijke situatie, omdat het een vermenging is van de lesgevende taak en van de examenconstructie taak, aldus de reactie van de interviewgroep.

Het meest wenselijk is het om externe examens voor het vak geschiedenis lokaal te construeren voor zover het de arubaniserings-opgaven betreft, en nauw met de Citogroep Nederland samen te werken voor de overige opgaven, voor zover de eindtermen met elkaar overeenkomen. Deze vorm is zo wenselijk omdat, behalve de arubanisering, toch ook de aansluiting met het vervolgonderwijs gewaarborgd wordt, evenals de internationale erkenning. Met name die leerlingen die het vak geschiedenis kiezen omdat zij later in het vervolgonderwijs geschiedenis of een verwant vak te gaan studeren, hebben hier baat bij. Deze samenwerking zorgt ervoor dat de Arubaanse externe examens voor geschiedenis equivalent zijn met de Nederlandse externe examens, en zorgt hierdoor voor de internationale erkenning.

Een volgend wenselijke mogelijkheid is om samen te werken met Curaçao voor wat betreft de niet-arubaniserings opgaven. In een gezamenlijk Arubaans-Curaçaose werkgroep kunnen de examenopgaven gemaakt worden, met uitzondering van de eerder genoemde arubaniserings-opgaven. Deze werkgroep kan al dan niet in samenwerking met de Citogroep Nederland opereren.

Door deze twee genoemde scenario's vast te leggen in een convenant of een samenwerkingsverband, hebben we het voordeel van dezelfde constructietaal. Dit mag een unieke situatie genoemd worden!

Dit in tegenstelling tot een eventuele samenwerking met het IBO. Bij het IBO hebben we met een andere instructietaal te maken. Het IBO is anderzijds zeer geschikt voor wat betreft het aspect de globalisering. Het scenario IBO garandeert deskundige examenmakers en internationale erkenning. De factor arubanisering zal desondanks niet gewaarborgd worden. De kosten en aanpassingen aan het onderwijs, die het IBO vereist zijn ingrijpend en vergaand. Vakleerkrachten zouden door het IBO getraind moeten worden volgens de IBO normen. Het eindtermendocument zou gescreend en aan het IBO aangepast moeten worden. De groep merkt op dat er dan weinig ruimte overblijft voor de arubanisering. Ook het prijskaartje dat aan het scenario IBO hangt, is aanzienlijk.

3.10.3

Conclusie en aanbevelingen voor het vak geschiedenis

Voor de externe examens van het geschiedenis in het nieuwe avo voor de leerwegen havo en vwo wordt de volgende combinatie van scenario's als meest geschikt en aantrekkelijk aangegeven:

Lokale constructie, waarbij lokale examinatoren in samenwerking met een TCD

(Toetsconstructiedeskundige) van het Examenbureau examenopgaven construeren die het aspect arubanisering omvatten. Andere opgaven worden betrokken van de Cito-groep Nederland, een samenwerkingsverband met examens uit Nederland als volgt: Uit de examens die de Cito-groep construeert maakt een Cito medewerker een voorselectie van opgaven die teveel aan de Nederlandse context gebonden zijn, met het doel deze eruit te halen voor de Arubaanse examens. Deze opgaven zullen vervangen worden door de opgaven die het aspect arubanisering omvatten. (Deze worden op Aruba ontwikkeld). De TCD maakt de definitieve selectie, naar aanleiding van de voorselectie door de Cito-groep, en selecteert uit de arubaniserings opgaven welke geplaatst worden in het examen.

De conclusie schematisch weergegeven:

leerweg \ scenario	Lokale constructie	Regio (CXC, Ned. Antillen)	Internationaal (IBO, UCLES)	Nederland (Citogroep)
mavo	X			X
havo	X			X
vwo	X			X

Aanbevelingen die naar aanleiding van het interview met de werkgroep worden gedaan (door de onderzoeker).

1. De TCD zal jaarlijks in samenwerking met de Citogroep Nederland zorg dragen om de arubaniserings opgaven in het examen implementeren. Anders gezegd, om de examens te adapteren met behulp van opgaven die op Aruba ontwikkeld zijn door een ontwikkelgroep of door examensamenstellers. Het examen wordt op deze wijze zo betrouwbaar mogelijk (handhaving geheimhouding) en op een zo deskundig mogelijke wijze geadapteerd.
2. Examensamenstellers en TCD's worden door de Cito-groep continu getraind om de deskundigheid op een hoog niveau te brengen en te handhaven.
3. Van andere exameninstellingen worden de oude examens opgevraagd en geplaatst in een databank. Hierbij kan men denken aan exameninstellingen zoals het CXC, UCLES en IBO. (Examenconstructeurs en examenontwikkelgroepen kunnen deze databank gebruiken, als voorbeeldmateriaal) bij het ontwikkelen van nieuwe opgaven.
4. De examensamenstellers en de TCD zouden inzage moeten hebben in de schoolexamens (door middel van kennis te nemen van hun toetsmatrijs), om te voorkomen dat er overlap ontstaat tussen de schoolexamens en de externe examens.

3.11.1 Toelichting op de grafiek van CKV

Een van de kenmerken van het vak CKV is, dat het een wisselwerking aangaat met de eigen culturele context. Om een wisselwerking met de eigen culturele context te kunnen realiseren, moet er ook voldoende lokale deskundigheid aanwezig zijn, op de korte en op de lange termijn. Ook de arurbanisering, de herkenbaarheid van de eigen lokale omgeving en belevingswereld in het CKV onderwijs, scoort hoog. Daarnaast scoort ook de internationale erkenning hoog. Dit valt te verklaren vanuit het oogpunt dat dat de link is naar de erkenning van het Arubaanse diploma buiten Aruba. Aldeze hoog scorende factoren zijn te herkennen in de grafiek die in de bijlage is opgenomen.

3.11.2 De scenario's van het vak CKV

Anders dan de meeste andere vakken, heeft het vak CKV veel mogelijkheden om samen met een ander vak uit het profiel Humaniora een extern examen te vormen. Het gaat dan om een gecombineerd of samengesteld examen.

In het vak CKV speelt de Arubaanse culturele context een centrale rol. Hieraan gekoppeld is het de lokale deskundigheid die hieraan een positieve invulling kan geven.

Voor mavo geldt dit niet. Mavo heeft het profiel humaniora niet en daardoor komt er bij mavo ook geen externe examen CKV. Er komt wel een schoolexamen voor bij mavo.

Havo/vwo: Het vak CKV kent hier wel een extern examen. Het vak CKV wil de lokale culturele context graag centraal stellen. Vanuit dat uitgangspunt kan dan een link gelegd worden naar universele aspecten op het gebied van kunst en cultuur. Deze twee aspecten zijn onlosmakelijk verbonden aan het vak CKV.

Samenwerking is heel belangrijk bij CKV. Zowel binnen het vak CKV, waar de disciplines drama, tekenen, muziek en handvaardigheid deel van uitmaken, als tussen CKV en andere vakken in het profiel humaniora kan er worden samengewerkt. De werkgroep heeft aan de mogelijke samenwerkingsvormen nog geen verdere invulling gegeven. Dit zal zeker in een verder stadium, aan de orde komen.

Ook samenwerking met de Nederlandse Antillen en met de regio behoort tot de mogelijkheden. Men denkt daarbij concreet na over een vorm van uitwisselen van de culturele context en het belevingsjargon.

Samenwerking met de Citogroep is ook wenselijk voor de ondersteuning, de constructie en de en het vertrouwd van de leerlingen maken met het vakjargon in de vorm van opgaven.

Het gebruik maken van de lokale deskundigheid speelt een grote rol.

Het verder uitwerken van de vier verschillende disciplines binnen CKV, is nog niet in haar definitieve versie. Hiermee kan flexibel worden omgegaan.

De kleinschaligheid op Aruba kent voor- en nadelen; Voordelen zijn dat de kleinschaligheid leidt tot snellere toegang van de belevingsaspecten. Bovendien komen op een klein oppervlakte veel verschillende culturele aspecten voor.

Nadeel van de kleinschaligheid is dat er minder culturele en kunstzinnige activiteiten zijn en en dat men daar minder toegang toe heeft.

3.11.3 Conclusie en aanbevelingen CKV

Er zal per discipline binnen CKV uitgewerkt moeten worden hoe zij elk en met elkaar combinaties gaan maken, dan wel dat alle vier disciplines van CKV onderdeel van het examen vormen, voor elke leerling met CKV in het profiel.

Alle disciplines binnen CKV zijn het erover eens dat de culturele context in dit vak centraal staat. Het is ook om diezelfde reden dat de lokale culturele context een belangrijke plaats inneemt. Echter, ook culturele uitwisseling is heel belangrijk en kan een toegevoegde waarde hebben als leerlingen eenmaal de eigen lokale cultuur kennen en eigen hebben gemaakt.

De conclusie schematisch weergegeven:

leerweg \ scenario	Lokale constructie	Regio (CXC, Ned. Antillen)	Internationaal (IBO, UCLES)	Nederland (Citogroep)
mavo	X			X
havo	X			X
vwo	X			X

Aanbevelingen

1. Elke discipline binnen CKV (drama, muziek, handvaardigheid, tekenen) kan aangeven hoe de integratie en de samenwerking binnen het vak eruit moet komen te zien.
2. Elke discipline binnen CKV (drama, muziek, handvaardigheid, tekenen) kan aangeven hoe de integratie en de samenwerking met de andere vakken in het profiel eruit moet komen te zien.
3. Mavo kent alleen een schoolexamen voor het vak CKV. Uitgewerkt moet worden in hoeverre de schoolexamens en de externe examens verschillen van elkaar.
4. De gewenste bijdrage die de Citogroep kan leveren aan de externe examens van het vak CKV (op het gebied van vakjargon en aansluiting op vervolgonderwijs), moet expliciet gemaakt worden. Zij kan bijvoorbeeld liggen op het ondersteunen bij toetsconstructie, door de lokale ervaring op dit punt ontbreekt.

Hoofdstuk 4 Model voor de verdeling van de taken en verantwoordelijkheden van interne en externe examens.

4.1 Uitgangspunten

De verantwoordelijkheid voor de bewaking van de kwaliteit van het onderwijs ligt bij het bevoegd gezag, cq de overheid, met name bij de Directie Onderwijs als uitvoerend orgaan van de overheid. Dit gezag staat garant voor de kwalificaties die de studenten aan het eind van hun onderwijs ontvangen.

Herstructurering en integrale vernieuwing vormen de kern van het huidige Arubaanse onderwijsbeleid. Deze vernieuwing van het Arubaanse onderwijs gebeurt door een aantal innovatieprojecten, onder meer de vernieuwing van het algemeen voortgezet onderwijs (avo) door het projectbureau SHA.

De verschillende afdelingen van de Directie Onderwijs, waaronder het Examenbureau, dragen bij aan de voorbereiding en de uitvoering van de vernieuwingen. Hierbij wordt gestreefd naar het ontwikkelen van een eigen Arubaans onderwijsmodel van goede kwaliteit, dat aansluiting heeft op vervolgonderwijs in en buiten Aruba. De vernieuwingsprocessen hebben niet alleen betrekking op de wijze waarop het onderwijs wordt ingericht en vormgegeven, maar ook op de toetsing en de evaluatie van het onderwijs als zijnde een deel van de kwaliteitszorg.

Met name bij de afdeling Examenbureau van de Directie Onderwijs, wordt er bijgedragen aan de beleidsvoorbereiding en -evaluatie van examens, aan deskundigheidsbevordering van docenten, aan de voorbereiding en uitvoering van de examens en aan de evaluatie ervan. Op deze wijze wordt door het Examenbureau een bijdrage geleverd in de vorm van het stimuleren van de kwaliteitszorg.

In principe wordt voor de verdeling van taken en verantwoordelijkheden ten aanzien van externe en interne examens in dit onderzoek aangesloten bij de bestaande infrastructuur. In de volgende paragrafen volgt een uiteenzetting van het bestaande model alsook de wijze waarop het bestaande model zou moeten worden aangepast om te kunnen functioneren in de onderwijsvernieuwingen en de organisatie van externe en interne examens voor het nieuwe avo.

Het streven is het opzetten en verder uitbouwen van een systeem voor continue stimulering van de kwaliteitszorg, waar het toetsing betreft, van het Arubaanse onderwijs.

4.2

Het bestaande model

4.2.1

Huidige taken van het Examenbureau

De activiteiten die door het Examenbureau worden verricht, zijn te onderscheiden in de volgende taken:

Beleidsstaken, deze zijn:

1. Begeleiding en coördinatie bij de samenstelling van de examens, door middel van Toetsconstructiedeskundigen (TCD), zowel bij lokaal vervaardigde als bij uit het buitenland betrokken examens voor EPB, EPI, en gedeeltelijk, Mavo, Havo en VWO.
2. Structurele en continue bijdrage leveren en ondersteuning bieden aan onderwijsvernieuwingprojecten vanwege de verantwoordelijkheid voor de kwaliteitszorg.
3. Een eerste aanzet inzake beleid voor het continue scholingsproces van onderwijsgeevenden in verband met de veranderende eisen op het gebied van toetsen, examens en evaluatiesystemen.
4. Een eerste aanzet voor het opzetten van het beleid ten aanzien van continue evaluatie van het onderwijs, in verband met kwaliteitszorg in het onderwijs.
5. Het invullen en onderhouden van de samenwerkingsovereenkomst met de Citogroep (zie ook par. 4.2.2)
6. De afstemming met CEVO (het Ministerie van Onderwijs in Nederland)
7. De afstemming met de Informatie Beheer Groep in Nederland.

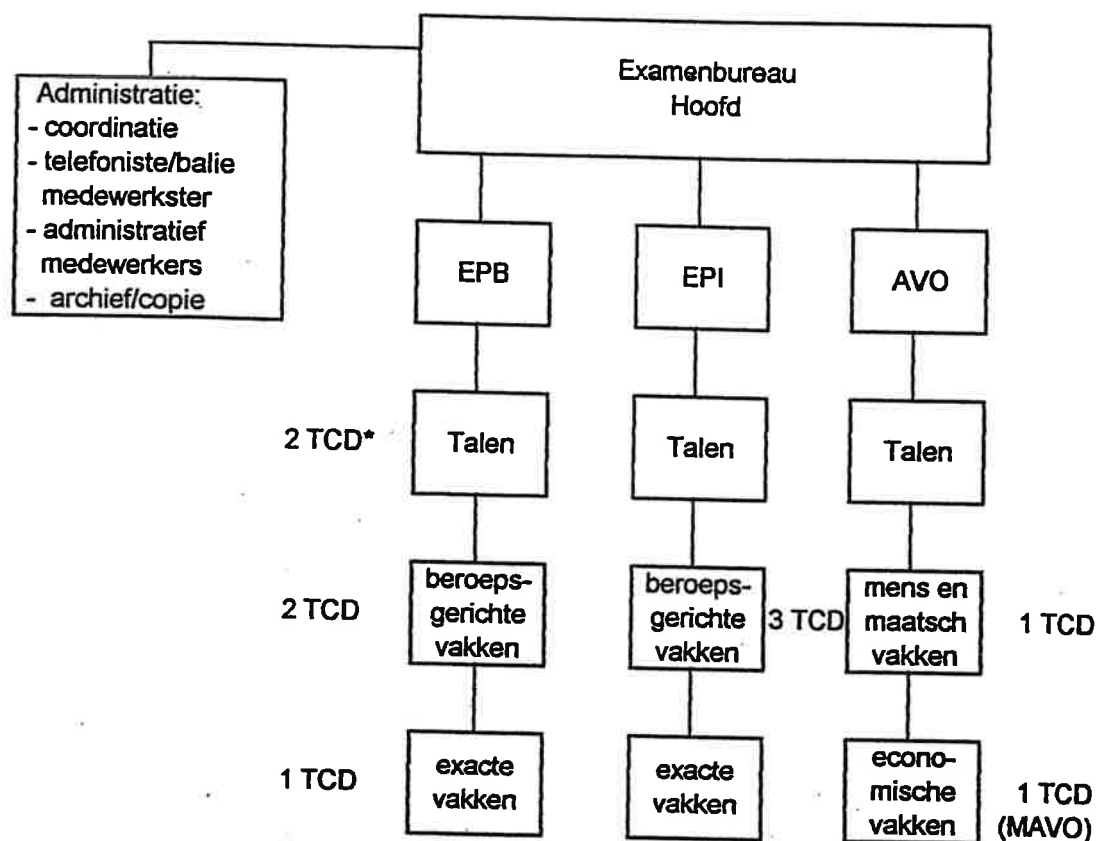
Administratieve taken, deze zijn:

8. De afdeling op het Examenbureau die belast is met de administratieve ondersteuning, is tevens belast met de organisatie en verwerking van de diverse examens die uit het buitenland komen. Enkele hiervan zijn:
MBA, BKB, SPD, NIVRA, NIMA/NOVAA, Open Universiteit, Rewic/VAPRO
9. Dit betekent dat kandidaten voor deze buitenlandse examens hun toets afleggen op het Examenbureau en dat het Examenbureau de organisatie en afwikkeling van het examen regelt en tevens toeziet op de uitvoering van het examen. Jaarlijks gaat het hier om zo'n 350 kandidaten.
10. Organisatie van de landsexamens voor het avo in samenwerking met verschillende landsexamencommissies

Om deze taken te realiseren is een organisatiestructuur ingesteld met administratieve ondersteuning voor diverse examens en TCD's ten behoeve van diverse onderwijsgebieden. Tevens is een samenwerkingsverband met de CITO-groep (Centraal Instituut voor Toetsontwikkeling) gerealiseerd met als doel optimalisering van functietaken en deskundigheidsbevordering van het Examenbureau.

Op de volgende pagina staat een schematische weergave van de huidige structuur van het Examenbureau Aruba.

Schema 1: Huidige structuur van het Examenbureau Aruba:

* TCD is belast met die vakken in alle drie de onderwijs typen

Een toetsconstructie deskundige (TCD) is in dienst van één van de schoolbesturen van diverse onderwijstypen en wordt van daar met 16 taakuren gedetacheerd bij het Examenbureau. De TCD heeft nauw contact met de school of scholen en het meest direct met de examinatoren of toetssamenstellers, die zij aan de hand van een aantal procedures en criteria begeleidt in hun werk. Het werk wordt gecoördineerd door het hoofd Examenbureau, die de contacten heeft met directies en andere externe partijen.

Een TCD volgt een training bij het Cito, Instituut voor Toetsontwikkeling, alvorens zij begint aan het uitvoeren van haar werkzaamheden.

In bijlage 1 is opgenomen de notitie Externe Legitimering, waarin de rol van de TCD beschreven staat.

Binnen het Examenbureau zijn TCD's georganiseerd in drie onderwijstypen: EPB, EPI en avo. De TCD's van elk onderwijstype zijn georganiseerd in een werkgroep of commissie die regelmatig met elkaar overlegt over de wijze waarop de toetsconstructie in het betreffende onderwijstype wordt begeleidt. Binnen elk onderwijstype kunnen TCD's onderscheiden worden, gericht op clusters van vakken: talen, exacte vakken en beroepsgerichte vakken. Er is dus niet voor elk afzonderlijk vak één TCD.

Daarnaast is er een afdeling ten behoeve van administratieve ondersteuning, met de eerder omschreven taken, die bestaat uit vijf personen. Momenteel zijn er drie onderwijskundige medewerkers in dienst die de processen ondersteunen.

Op dit moment zijn er in totaal 25 personen in dienst of gedetacheerd bij het Examenbureau. Naast dit "vaste" personeel zijn er ontwikkelgroepen voor verschillende examens die door het Examenbureau ontwikkeld worden, zoals bijvoorbeeld Aardrijkskunde en Geschiedenis ten behoeve van de mavo.

Ook worden docenten uit het reguliere onderwijs ingehuurd voor het afnemen van (mondelinge) landsexamens. Het gaat hierbij om jaarlijks een beperkt aantal uren.

4.2.2 Samenwerking met betrokken instanties

Het Examenbureau heeft een samenwerkingsovereenkomst met het Instituut voor Toetsontwikkeling (CITO-groep) in Nederland. Door gebruik te maken van de expertise van medewerkers van de CITO-groep, is het Examenbureau beter in staat om voor de docenten van de EPB en EPI cursussen te organiseren inzake de functie, de waardering en de wijze van toetsing en examinering. Ook voor het avo heeft het Examenbureau (samen met de CITO-groep) in het verleden (1993, 1994) scholingen op dit gebied verzorgd.

Het Examenbureau is lid van de International Association for Educational Assessment (IAEA). Hierdoor is er onder andere informatie beschikbaar over hoe andere landen hun systeem van toetsing en afsluiting en examinering inrichten.

Tevens zijn er contacten met andere exameninstellingen in de Verenigde Staten en het Caraïbisch gebied (Caribbean Examination Council, CXC).

De afgelopen jaren is het Examenbureau Aruba steeds meer met het Examenbureau van de Nederlandse Antillen gaan samenwerken en tevens met de Informatie Beheer Groep in Groningen en met het CEVO van het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen in Nederland.

Met betrekking tot examens in het avo bestaan de volgende samenwerkingsverbanden:

Samenwerking met de Nederlandse Antillen voor de vakken:

Spaans MAVO

Nederlands MAVO, HAVO en VWO (opstel)

Samenwerking met CEVO voor de volgende vakken (waarbij sprake is van adaptatie):

Wiskunde MAVO

Natuurkunde MAVO

Biologie MAVO

Scheikunde MAVO

Nederlands VWO (samenvatting)

Samenwerking met de Cito-groep (Centrale Examens uit Nederland) voor de volgende vakken (waarbij sprake is van adoptie):

Engels HAVO en VWO

Spaans HAVO en VWO

Frans HAVO en VWO

Wiskunde A en B HAVO en VWO

Natuurkunde HAVO en VWO

Scheikunde HAVO en VWO

Biologie HAVO en VWO

Examens die lokaal geconstrueerd worden in samenwerking met lokale toetsconstructiegroepen en toetsconstructiedeskundigen:

Aardrijkskunde MAVO

Geschiedenis MAVO

Handelskennis MAVO

Informatiekunde MAVO

Hoewel in de huidige structuur het Examenbureau duidelijk bijdraagt aan de kwaliteitszorg van het onderwijs, zijn er een aantal beperkingen waardoor nu niet optimaal gewerkt kan worden ten aanzien van het avo.

- ▶ In de eerste plaats is er een grote behoefte aan TCD's bij het Havo en VWO.
- ▶ Dit geldt in mindere mate ook voor het Mavo, alhoewel hier wel een aantal TCD's betrokken worden bij de adaptatie van examens afkomstig uit het buitenland. Het betreft de vakken Biologie, Wiskunde, Natuurkunde en Scheikunde.
Voor de constructiewerkgroepen die lokale examens voor Geschiedenis, Aardrijkskunde en Informatiekunde maken, is het zeer wenselijk dat hier TCD's bij betrokken worden.
- ▶ In de toekomst zou onderlinge uitwisseling en deskundigheidsbevordering tussen TCD's binnen eenzelfde vakkencluster gestimuleerd moeten worden, bijvoorbeeld tussen de TCD exacte vakken bij EPI en de TCD exacte vakken bij EPB.
- ▶ Vrijwel elke TCD ondergaat de ervaring dat zijn taak in de loop van de tijd complexer en uitgebreider wordt, terwijl er geen continue deskundigheidsbevordering tegenover staat.
- ▶ Ook is er een tekort aan voldoende materiële en infrastructurele voorzieningen.
Concrete behoeften op het gebied van materiële voorzieningen zijn onder meer: computers en computer software voor toetsondersteuning.
- ▶ Op inhoudelijk gebied is er behoefte aan deskundigheid en voorzieningen op het gebied van Computer Based Testing en aan automatisering van het toetsgebeuren. Bij een Computer Based Testcenter kunnen, per onderwijstype, scholen aangeloten worden op een netwerk. Items en toetsen kunnen geautomatiseerd samengesteld worden en vaker gebruikt worden met instandhouding van de geheimhouding. Het toepassen van Computer Based Testing kan, naast pen en papier toetsen, een uitkomst bieden aan de hoge kosten voor toetsing.
- ▶ Aruba (en ook de Nederlandse Antillen) maken voor de afsluiting van een aantal vakken in het avo gebruik van in Nederland ontwikkelde examens. Deskundigen op Aruba zijn van mening dat de bij een aantal items aanwezige specifiek Nederlandse context, de Arubaanse examenkandidaten kan benadelen. In 1997 is door de CITO-groep nagegaan of het mogelijk is om vooraf aan te geven of deze items anders zullen functioneren (different item functioning: DIF) in de Arubaanse/ Antilliaanse populatie van Mavo-examenkandidaten. Ook is nagegaan welke mogelijke consequenties het verwijderen van items zal hebben op de zak/slaagbeslissing met betrekking tot examenkandidaten. Het onderzoek is afgerond. Uit dit onderzoek is naar voren gekomen dat er weliswaar een verschil is in functioneren tussen Arubaanse en Nederlandse examenkandidaten, maar dat dit verschil niet kan worden toegeschreven aan de specifieke (Nederlandse) context van een aantal items. Oorzaken van dit verschil liggen mogelijk in het verschillend gebruiken en toepassen van de Nederlandse taal én in het door de leerkracht niet volledig behandeld hebben van de hele examenstof.

Hoewel in de huidige structuur het Examenbureau duidelijk bijdraagt aan de kwaliteitszorg van het onderwijs, zijn er een aantal beperkingen waardoor nu niet optimaal gewerkt kan worden ten aanzien van het avo.

- ▶ In de eerste plaats is er een grote behoefte aan TCD's bij het Havo en VWO.
- ▶ Dit geldt in mindere mate ook voor het Mavo, alhoewel hier wel een aantal TCD's betrokken worden bij de adaptatie van examens afkomstig uit het buitenland. Het betreft de vakken Biologie, Wiskunde, Natuurkunde en Scheikunde.
Voor de constructiewerkgroepen die lokale examens voor Geschiedenis, Aardrijkskunde en Informatiekunde maken, is het zeer wenselijk dat hier TCD's bij betrokken worden.
- ▶ In de toekomst zou onderlinge uitwisseling en deskundigheidsbevordering tussen TCD's binnen eenzelfde vakkencluster gestimuleerd moeten worden, bijvoorbeeld tussen de TCD exacte vakken bij EPI en de TCD exacte vakken bij EPB.
- ▶ Vrijwel elke TCD ondergaat de ervaring dat zijn taak in de loop van de tijd complexer en uitgebreider wordt, terwijl er geen continue deskundigheidsbevordering tegenover staat.
- ▶ Ook is er een tekort aan voldoende materiële en infrastructurele voorzieningen.
Concrete behoeften op het gebied van materiële voorzieningen zijn onder meer: computers en computer software voor toetsondersteuning.
- ▶ Op inhoudelijk gebied is er behoefte aan deskundigheid en voorzieningen op het gebied van Computer Based Testing en aan automatisering van het toetsgebeuren. Bij een Computer Based Testcenter kunnen, per onderwijstype, scholen aangeloten worden op een netwerk. Items en toetsen kunnen geautomatiseerd samengesteld worden en vaker gebruikt worden met instandhouding van de geheimhouding. Het toepassen van Computer Based Testing kan, naast pen en papier toetsen, een uitkomst bieden aan de hoge kosten voor toetsing.
- ▶ Aruba (en ook de Nederlandse Antillen) maken voor de afsluiting van een aantal vakken in het avo gebruik van in Nederland ontwikkelde examens. Deskundigen op Aruba zijn van mening dat de bij een aantal items aanwezige specifiek Nederlandse context, de Arubaanse examenkandidaten kan benadelen. In 1997 is door de CITO-groep nagegaan of het mogelijk is om vooraf aan te geven of deze items anders zullen functioneren (different item functioning: DIF) in de Arubaanse/ Antilliaanse populatie van Mavo-examenkandidaten. Ook is nagegaan welke mogelijke consequenties het verwijderen van items zal hebben op de zak/slaagbeslissing met betrekking tot examenkandidaten. Het onderzoek is afgerond. Uit dit onderzoek is naar voren gekomen dat er weliswaar een verschil is in functioneren tussen Arubaanse en Nederlandse examenkandidaten, maar dat dit verschil niet kan worden toegeschreven aan de specifieke (Nederlandse) context van een aantal items. Oorzaken van dit verschil liggen mogelijk in het verschillend gebruiken en toepassen van de Nederlandse taal én in het door de leerkracht niet volledig behandeld hebben van de hele examenstof.

Nader nog uit te voeren onderzoek over het op verschillende manier toepassen van de Nederlandse taal is noodzakelijk om heldere uitspraken hierover te kunnen doen.

- ▶ Daarnaast is het noodzakelijk om eenzelfde onderzoek te verrichten voor het HAVO en VWO. Het zou interessant zijn om de resultaten van dit onderzoek naast die van de resultaten van het vervolgonderzoek bij het MAVO te leggen.
- ▶ Ook het nog niet bestaan van een afdeling onderzoek en statistiek, om zich verder toe te leggen op beleidsontwikkeling, vormt een beperking. De afdeling krijgt als statistiek-taak het analyseren en rapporteren van leerlinggegevens uit examens en toetsen. Voor het uitvoeren en/of begeleiden van onderzoek is specifieke deskundigheid gewenst.
- ▶ Op het gebied van samenwerking met andere exameninstellingen is er in de huidige situatie een eenzijdige orientatie op Nederlandse instellingen (Citogroep, CEVO). Uitbreiding en concretisering van contacten, samenwerking en uitwisseling met CXC, UCLES, IB bijvoorbeeld, is wenselijk.
- ▶ In 1993 en 1994 hebben de docenten van respectievelijk MAVO, HAVO en VWO een (eerste) cursus toetsconstructie gehad. Inmiddels is er een tijdsperiode van acht jaar verstreken waarin deze groep geen (vervolg op de eerdere) scholing op het gebied van toetsconstructie en evaluatie heeft gehad. Dit terwijl continue scholing noodzakelijk is in het streven naar kwalitatief goede (interne en externe) examens.
- ▶ Tot slot is er bij het Examenbureau toenemende behoefte aan een ontwikkelteam, bestaande uit onderwijskundige medewerkers. Ook hieraan zal in de toekomst vorm en inhoud gegeven moeten worden.
- ▶ Hoewel een knelpunt binnen de school, is het personeelstekort en het gebrek aan deskundigheid op het gebied van toetsing en evaluatie als onderdeel van kwaliteitszorg in de scholen (de interne examens), een nijpend tekort. Het Examenbureau heeft wel de know-how, maar niet de ruimte en menskracht om de scholen een helpende hand te bieden bij het opzetten van de interne kwaliteitszorg (organisatie van toetsing en evaluatie in de school).

- ▶ In het vernieuwde avo zullen, zoals genoemd in hoofdstuk 1.2 (p.5), alle profielvakken en de vakken nederlands en engels uit het gemeenschappelijk deel, het externe examen gaan vormen.
In hoofdstuk 3 staan indicaties voor mogelijke scenario's per vak en per leerweg.
Met deze verkregen informatie en eventuele hieruit voortvloeiende aanbevelingen door beleidsmakers, kan ook een richting worden gegeven aan toekomstige wijzigingen die deze veranderingen met zich meebrengen voor het Examenbureau. Hierbij valt te denken aan uitbreidingen met TCD's, deskundigheidsbevordering, uitbreiding met menskracht (ontwikkelteam, statistiek en onderzoeksafdeling), uitbreiding van materialen, infrastructurele voorzieningen, meer financiële ruimte en het vastleggen van samenwerkingsverbanden.
- ▶ Zoals in het schematische model op de volgende pagina is aangegeven, is er voor het avo behoefte aan een uitbreiding met TCD's. De taken van deze TCD's kunnen inhoudelijk verschillend zijn ten opzichte van elkaar, afhankelijk van hoe voor het betreffende vak haar externe examen tot stand komt. Een voorbeeld van deze (nog theoretische) gedachte: een TCD die betrokken is bij een vak waarvan het externe examen lokaal geconstrueerd wordt, zal een begeleidende en coördinerende rol hebben ten aanzien van examenconstructeurs, zowel op het inhoudelijke als op het toetstechnische vlak. Een TCD die daarentegen betrokken is bij een vak waarvan het externe examen afkomstig is van de Cito-groep uit Nederland, zal een taak hebben, waarbij het accent ligt op het adapteren van het examen en het ontwikkelen, selecteren en inzetten van items die aansluiten op de arubanisering. Voor elke TCD geldt dat zijn/haar takenpakket in de loop der tijd complexer wordt. TCD's kunnen met elkaar werken aan intervisie en wederzijdse ondersteuning.
- ▶ Andere veranderingen, zoals ook in het schematisch model is weergegeven, zijn het instellen van een ontwikkelteam met onderwijskundigen. Voor het vernieuwde avo zal er een onderwijskundig medewerker de onderwijsactiviteiten bij het avo coördineren.
- ▶ Ook het instellen van een afdeling onderzoek en statistiek is nieuw. De taak van de statistisch medewerker zal zijn het analyseren van rapportages over leerlinggegevens die worden verkregen uit afgelegde examens en toetsen, onder andere van het avo. De taak van de afdeling onderzoek zal zijn het opzetten en (laten) uitvoeren van onderzoek dat betrekking heeft op onderwijsvernieuwing voor avo en andere onderwijsvormen.
- ▶ Ook zal er in het nieuwe model aandacht besteedt worden aan deskundigheidsbevordering in het evalueren van vaardigheden.
- ▶ Het intensief en uitgebreid onderhouden van contacten met exameninstellingen in de regio en in de Verenigde Staten (E.T.S.: Educational Testing Services in Princeton, NJ) en het uitwisselen van wederzijdse kennis en kunde zal stimulerend werken.

- Het opzetten van een systeem om de externe en interne kwaliteitszorg binnen het avo te monitoren vormt ook een aandachtspunt in het nieuwe model.

Ter realisatie van dit alles heeft het Examenbureau Aruba gekozen voor een langdurige samenwerking met het Centraal Instituut voor Toetsontwikkeling Nederland (de Cito-groep), in de vorm van een convenant, met het doel om expertise in te schakelen voor alle vormen van onderwijs op Aruba, waaronder het avo en waarbij ook gedacht kan worden aan het ontwikkelen van sector-overstijgende aspecten.

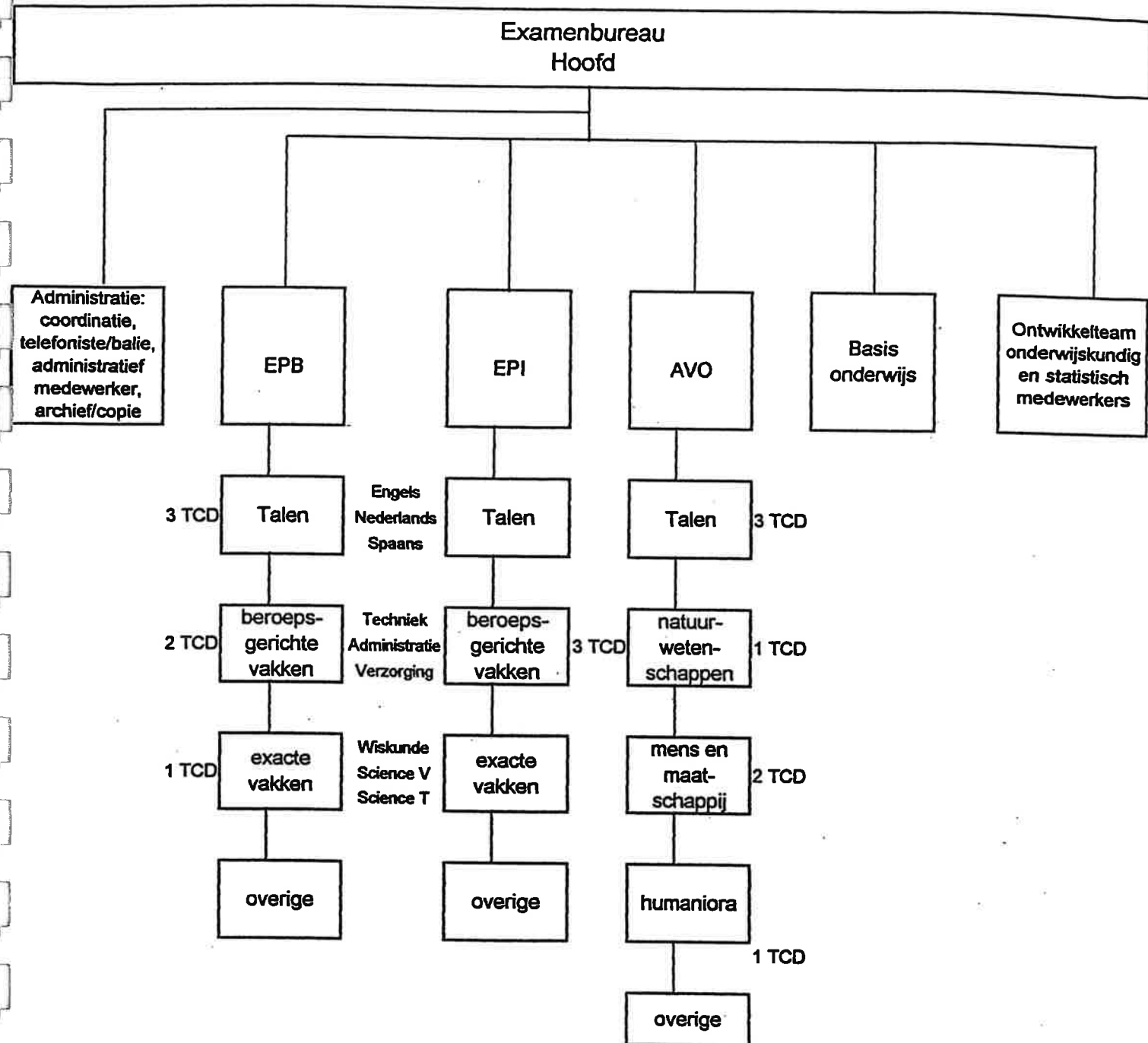
Door middel van het lidmaatschap van de IAEA wordt het Examenbureau voor het jaarlijkse internationale congres uitgenodigd, waar nieuwe contacten met andere exameninstellingen kunnen worden gelegd en waar de nieuwste ontwikkelingen op examen- en assessment-gebied aan de orde komen.

Deze samenwerking biedt de mogelijkheid om met elkaar na te denken over, en het ontwikkelen van, een systeem waarin allerlei gegevens voor de evaluatie van het Arubaanse onderwijs ondergebracht kunnen worden.

Tot slot: Een dergelijk systeem biedt de mogelijkheid om diverse gegevens over het onderwijs aan elkaar te relateren waardoor er informatie voor beleid ter beschikking komt.

In schema 2 op de volgende pagina is een schematische weergave van het toekomstig taken- en structuurmodel van het Examenbureau Aruba:

Schema 2: Een schematische weergave van het toekomstig taken- en structuurmodel model van het Examenbureau Aruba.

Hoofdstuk 5 Conclusies en aanbevelingen

5.1 Conclusie

Onderwijs dat voorbereid op vervolgonderwijs (ho/v.o.) mag niet los komen te staan van de ontwikkelingen in het vervolgonderwijs.

Aruba is betrokken bij het Nederlandse onderwijs vanwege het feit dat Arubaanse studenten gebruik maken van studiemogelijkheden in het buitenland, i.c. Nederland.

Deze studenten moeten er zeker van kunnen zijn dat hun vooropleiding wordt erkend in het buitenland, i.c. Nederland.

De landen van het koninkrijk wensen samen te werken op het gebied van onderwijs, met als doelstelling elkaar regelmatig en tijdig te informeren over belangrijke ontwikkelingen binnen elkaars onderwijs, teneinde maximale afstemming te bevorderen.

Dit geeft aan dat internationale erkenning en met name aansluiting op het vervolgonderwijs in Nederland onlosmakelijk verbonden is met het avo op Aruba. Althans, tot nu toe.

Dit is een van de kenmerken van een klein land. Het streven van een klein land is ook, dat deze leerlingen hun na hun vervolgonderwijs in het buitenland, weer terugkeren om dan als opgeleide (vak)deskundige in het arbeidsproces van hun moeder(ei)land te gaan participeren.

In het onderwijs betekent dit dat de arubanisering hierop ook een positieve invloed heeft, naast de globalisering. Dit zal het studeren buiten het eigen moederland moeten kunnen faciliteren evenals de reïntegratie na afronding van een vervolgopleiding in het buitenland.

Deze conclusie is deels in het algemeen kenmerkend voor examineren in kleine (ei)landen, en deels het unieke resultaat van dit onderzoek. Anders gezegd; bovenstaande beweringen zijn terug te vinden in de voorkeurs scenario's zoals die in hoofdstuk 3 beschreven zijn. De meeste vakken kiezen voor een combinatie van zowel lokale constructie als ook examens betrekken uit Nederland. In bijlage 4A, 4B en 4C zijn de voorkeurs scenario's per leerweg (m/h/v) in een tabel weergegeven. In bijlage 3 is een tabel opgenomen waarin van alle vakken wordt aangegeven welke factor als belangrijkste wordt gezien. Ook hier valt het op dat de internationale erkenning de factor is die de meeste keren als de belangrijkste factor wordt aangegeven. Ook in deze verdeling van factoren vinden we ondersteuning voor de gevonden voorkeurs-scenario's: in verband met de internationale erkenning wordt een extern examen, voor een deel betrokken uit een land wat al een internationale erkenning van het diploma heeft en wordt dat examen vervolgens aangevuld met lokale 'accenten'.

Om de voorkeurs scenario's samen te vatten, zijn ze in bijlage 5 in een tabel weergegeven.

In de uitgebreide tabel in bijlage 5, waar per profiel vak aangegeven wordt welke de voorkeurs scenario's zijn per vak, valt op dat verreweg de meeste voorkeurs scenario's de combinatie zijn van examens uit Nederland, van de Citogroep betrekken en deze (zoveel mogelijk) adapteren, waarbij op het inhoudelijke vlak de arubanisering een plaats krijgt en waarbij er op het gebruik van de Nederlandse taal geadapteerd wordt naar het Arubaanse gebruik van de Nederlandse taal. De invulling van de adaptatie van het van de Citogroep afkomstige examen naar een 'Arubaans' examen, verschilt in detail nog per vak. Er zijn vakken waar men over de vorm en wijze van de adaptatie al vergevorderde ideeën heeft, er zijn vakken waar dit nog in ontwikkeling is.

1. Uitgaande van de in hoofdstuk 3 aangegeven voorkeurs scenario's, wordt vervolgonderzoek aanbevolen, op kwantitatief niveau.
Door middel van kwantitatief vervolgonderzoek kan dit huidige kwalitatieve onderzoek al dan niet onderschreven worden. Het vervolgonderzoek kan het beste plaatsvinden na de start, in augustus 2003, van het vernieuwde avo, als de onderwijsvernieuwing al is ingevoerd en de verdeling van leraren over de verschillende vakken, zowel van het basisdeel als van het profieldeel een feit is. In deze concrete situatie kan het veld geïnterviewd worden. Dan kan aan alle leraren in het profieldeel een vragenlijst voorgelegd worden. De inhoud van de vragenlijst gaat over hoe zij de factoren uit dit onderzoek rangordenen en hoe zij de scenario's uit dit onderzoek rangordenen.
Op deze manier wordt maximaal gebruik gemaakt van de doelgroep.

Het resultaat van het vervolgonderzoek dient:

- * Ondersteuning voor de scenario's die in dit onderzoek naar voren zijn gekomen, al dan niet te bevestigen.
 - * Analyseren wat ten grondslag ligt aan de keuze voor deze voorkeurs scenario's.
 - * Aanpassing aan de op dat moment actuele stand van zaken van de onderwijsvernieuwing.
 - * Examens uit Nederland vergelijken met de eindtermen van het vernieuwde avo, om te kunnen vaststellen waar eindtermen wel/niet equivalent zijn. Deze informatie kan mede bepalend zijn voor de omvang van de lokale constructie van externe examens.
2. De positie van het vak wiskunde verhelderen (onderdeel van het gemeenschappelijk deel en/of profieldeel).
 3. Onderzoeken van mogelijkheden om de moderne vreemde talen in één doeltaal te doceren.
 4. In kaart brengen en uitwerken van de problematiek rondom Nederlands als instructietaal en mogelijke alternatieven zoeken (te denken valt aan Nederlands als tweede taal).
 5. De relatie tussen de externe examens die in zowel het gemeenschappelijk als in het profieldeel voorkomen (Nederlands, Engels, Spaans, Geschiedenis) verhelderen.
 6. Vakken uit één profiel inhoudelijk afstemmen voor wat betreft wijze van examineren.
 7. Verhelderen wat de eventuele verdere clustering van vakken als uitwerking heeft in de externe examens.
 8. Gebruikmaken van de bestaande deskundigheid van het Examenbureau Aruba en haar organisatiestructuur uitbouwen zoals beschreven in Hoofdstuk 4.
 9. De samenwerking met de Citogroep en met CEVO verder uitbouwen in verband met:
 - * de mogelijkheden en procedures voor adaptatie van examens
 - * opleiden van TCD's
 - * opleiden van docenten in het avo ten aanzien van toetsconstructie.

Ook de rol van de toekomstige TCD's wordt vaak genoemd. De TCD zal een belangrijke rol hebben in het proces van adaptatie.

10. In het vervolg van het vernieuwingsproces is het heel belangrijk om bewust bezig te zijn met het uitwisselen van ervaringen. De SHA kan bijvoorbeeld met de onderwijsvernieuwing, zoals die op Curaçao plaatsvindt, ervaringen uitwisselen.
11. Ook met eilanden in de regio die zijn aangesloten op de onderwijsinstelling CXC en direct met CXC ervaringen uitwisselen, vooral als informatiebron. Met name voor de vakken geschiedenis, aardrijkskunde en CKV.
12. In het kader van de kwaliteitsbewaking is het belangrijk om een heldere procedure te ontwikkelen voor het adapteren van examens.

6. LITERATUUR

- ▶ SHA nota: Deelproject dossier, november 1998
- ▶ Baarda Dr.D.B., Goede de Dr.M.P.M., Onderzoeksmethoden en technieken, (1996) Educatieve Partners Nederland BV, Houten
- ▶ Baarda Dr.D.B., Goede de Dr.M.P.M., Teunissen Dr. J., Kwalitatief onderzoek, (1997) Educatieve Partners Nederland BV, Houten
- ▶ Bray M., Steward S. (1998) Examinations in Small States, ISBN 0850925290.
- ▶ Bugel K. en Sanders P.F. (1998) Richtlijnen voor de ontwikkeling van onpartijdige toetsen. Arnhem: Cito
- ▶ Pohlmann-Nepveu J., Examens tussen basisvorming en vernieuwde tweede fase HAVO en VWO Bijlage Hoofdstuk 4 Cito Jan 1996.
- ▶ UCLES; Elizabeth Norris, 2000
- ▶ Cito; Henk Moelands. 2000

7. BIJLAGEN

1. Omschrijving interviewronde van het vooronderzoek
2. Stroomdiagrammen: wat wordt er aan de respondenten gevraagd
3. Tabel: hoogst scorende factoren van alle vakken
4. Tabel: voorkeurs scenario's per profiel en per leerweg
5. Tabel: Totaal overzicht van voorkeurs scenario's per vak en per leerweg
6. Grafiek van de scorende factoren van elk geïnterviewd vak

Doel hiervan was:

I. Wat leeft er/ welke opvattingen zijn er in het veld ten aanzien van toekomstige examens, en past het conceptueel model bij deze opvattingen?

II. Heeft het conceptueel model aanpassing nodig?

In bijlage 1 vind je een overzicht van uitspraken uit de interviewronde van het vooronderzoek alsmede van de respondenten:

“Hoe kijk je aan tegen een examensysteem dat bestaat uit schoolexamens en externe examens?”

Schoolexamens: Biedt ruimte voor schooleigenheid
 Arubanisering
 Landeigenheid
 School zorgt zelf voor de organisatie en de inhoudelijke kant

Externe examens: Kwaliteitsbewaking
 Primaire verantwoordelijkheid ligt bij de minister
 Positieve uitstraling op schoolexamens
 Soort standaard eis waar je je scholing op richt
 Internationaal vergelijkbaar niveau
 Referentiekaders zoeken en daar het onderwijs op enten
 Controle van het niveau van het onderwijs inde scholen
 Externe examens in die vakken die vallen onder de verdeling en de verdieping
 Een examen geeft een vak meer status (geldt voor vakken die in het oude systeem geen schoolexamen en geen centraal schriftelijk kenden)
 Verschil in status bij vakken die alleen een schoolexamen kennen en vakken die zowel een schoolexamen als een extern examen kennen, zal meevallen omdat bij een schoolexamen meer de algemene vaardigheden getoetst worden en bij externe examens meer de vakinhoudelijke en cognitieve vaardigheden.

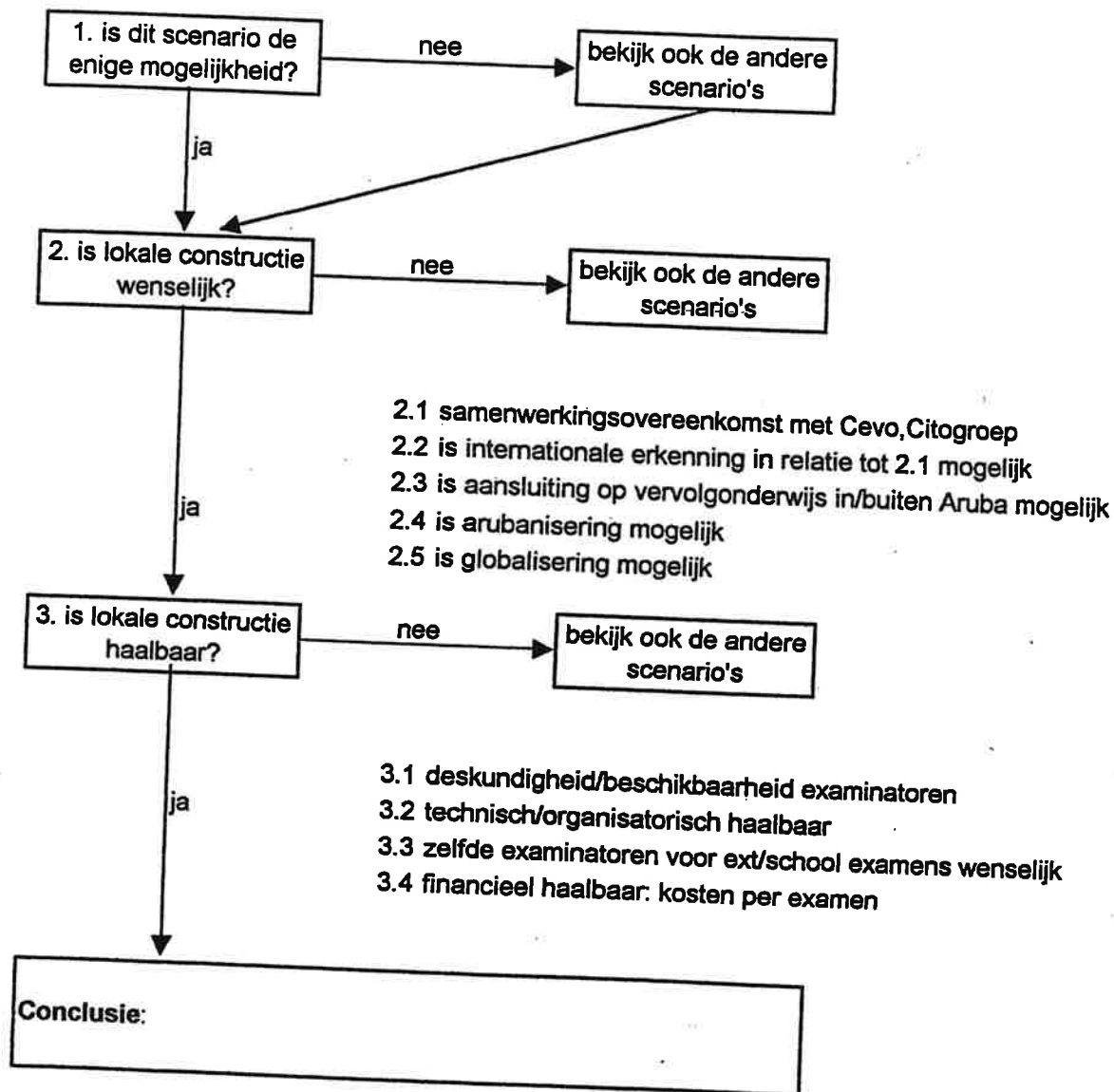
Kritische kanttekeningen bij externe examens:

 Wat is het doel van externe examens?
 Indien het gaat om kwaliteitsbewaking is het nadeel dat het aan het eind van de rit gebeurt.
 Examen zegt iets over leerlingprestaties en niet over de kwaliteit van het onderwijs, maar de leerling wordt er wel op afgerekend.

Wat is wel nodig: Kwalitatief goed onderwijs leveren
 Inspectie zorgt voor de kwaliteitszorg van de kwaliteitszorg
 Leerlingen zullen zichzelf bewijzen in het vervolgonderwijs (post-avo)

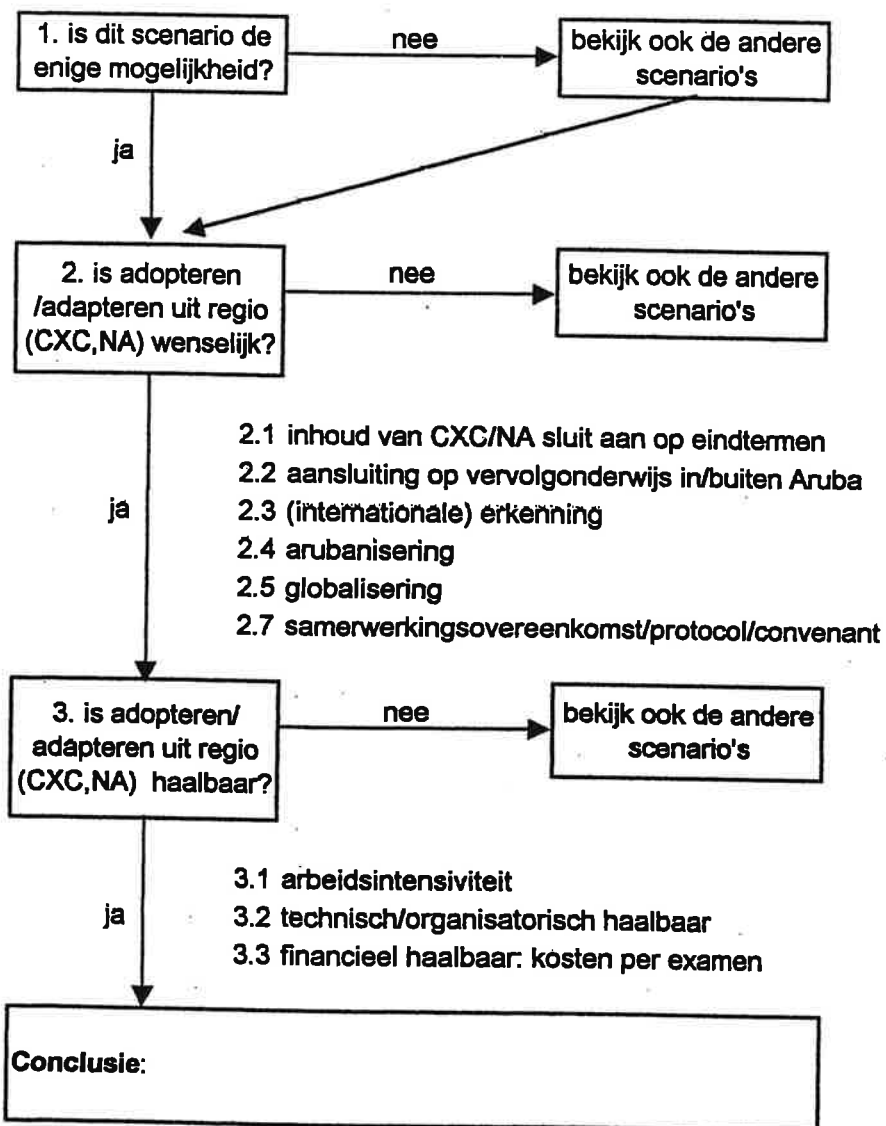
leerweg: mavo / havo / vwo
profiel:
vak:

Externe examens lokaal construeren

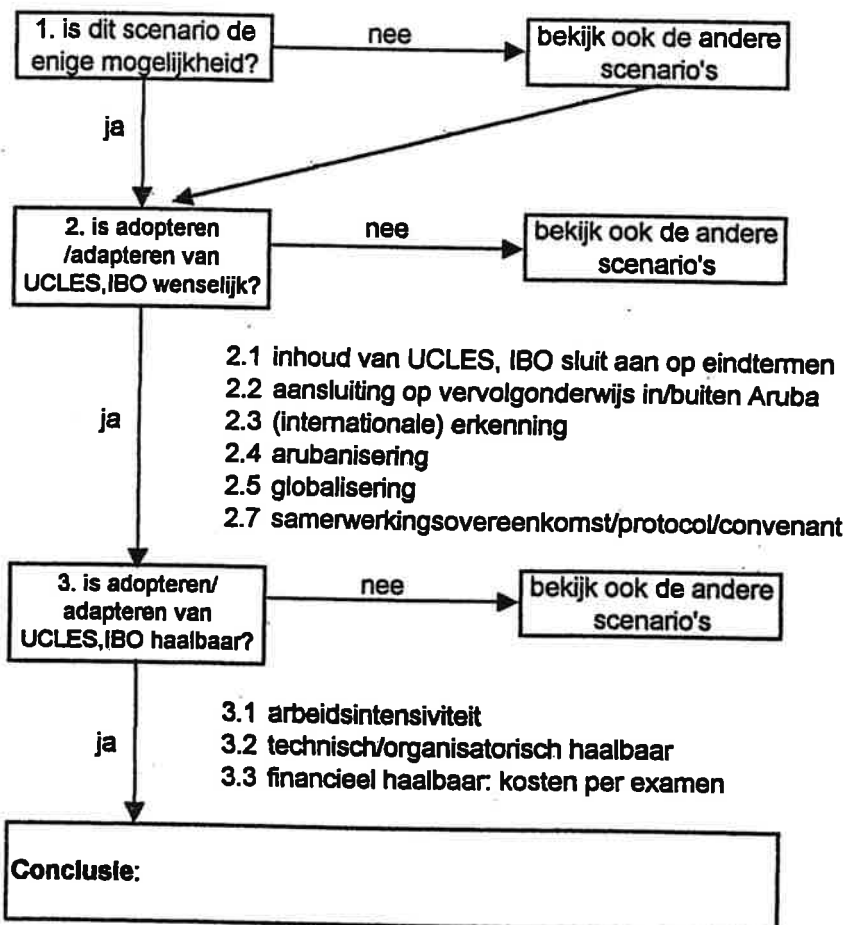
leerweg: mavo / havo / vwo
profiel:
vak:

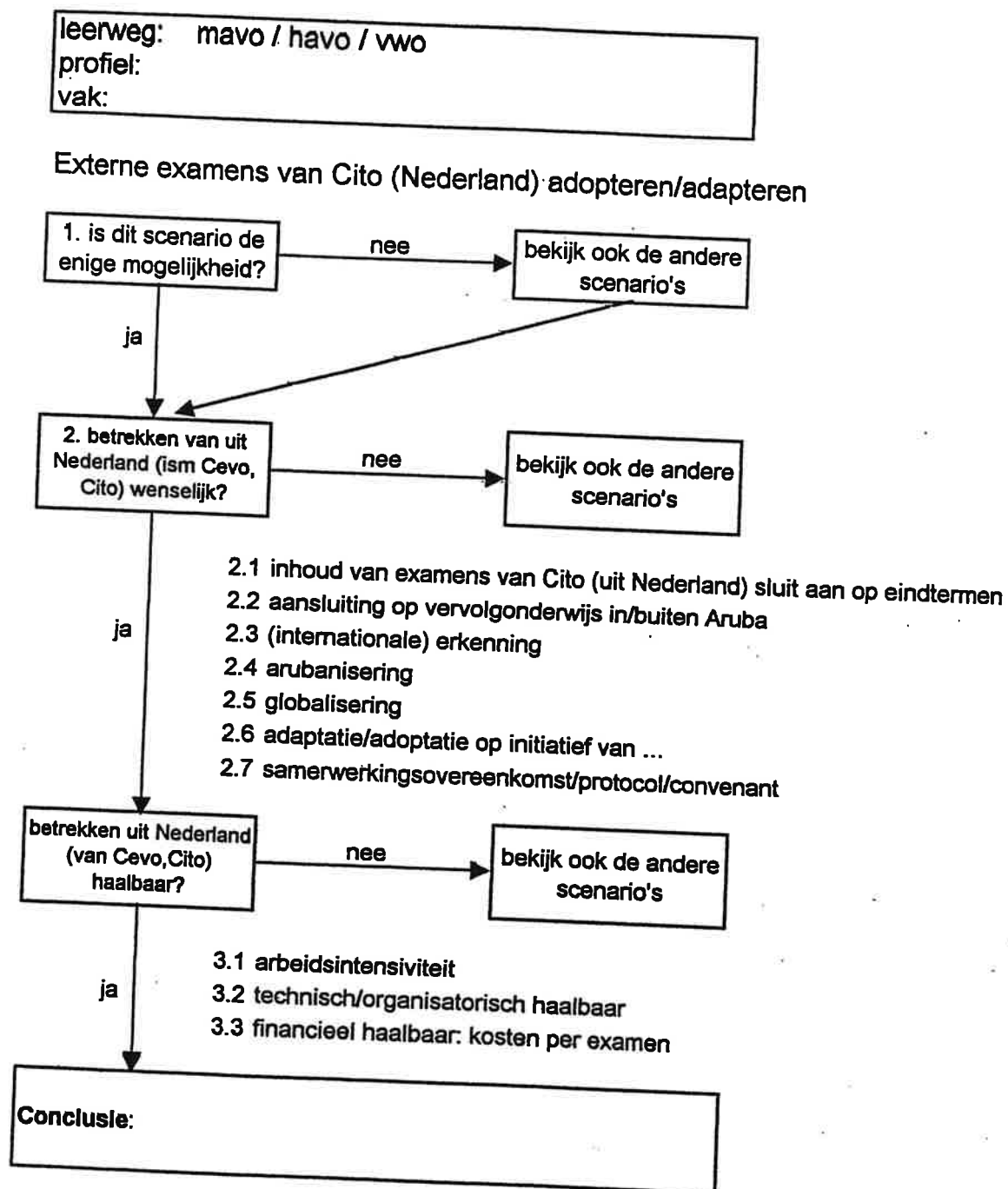
Externe examens uit de regio (CXC,NA) adopteren/adapteren

leerweg: mavo / havo / vwo
 profiel:
 vak:

Externe examens van internationale organisaties (UCLES, IBO) adopteren/adapteren

Bijlage 3

Tabel: hoogst scorende factoren per vak

Factoren	1 klein- schalig- heid	2 arubani- sering	3 interna- tionale erkenning	4 aansluiting op vervolg- onderwijs	5 organis. & techn haalbaar	6 lokale deskun- digheid	7 flexibele afname v examens	8 kosten- beheer- sing	9 (on)par- tijdig- heid
nederlands		X							
engels			X						
spaans			X	X					
wiskunde			X						
natuurkunde			X	X					
scheikunde			X						
biologie			X						
economie					X				
aardrijksk.	X		X		X				
geschiedenis					X				
CKV						X			

Bijlage 4 A

Tabel: voorkeurs scenario per profiel en per leerweg (m/h/v)

Mavo

Gemeenschappelijk deel	1 Lokale constructie	2 Regio (CXC, Ned Antillen)	3 Internationaal (IBO, UCLES)	4 Nederland (Citogroep, CEVO)
Nederlands	X	X		X
Engels		X		X
Natuurwetenschappen				
Wiskunde	X			X
Natuurkunde	X			X
Scheikunde	X			X
Biologie	X			X
Mens en maatschap wetenschappen				
Aardrijkskunde	X			
Geschiedenis	X			X
Economie	X			X

Bijlage 4 B

Tabel: voorkeurs scenario per profiel en per leerweg (m/h/v)

Havo

Gemeenschappelijk deel	1 Lokale constructie	2 Regio (CXC, Ned Antillen)	3 Internationaal (IBO, UCLES)	4 Nederland (Citogroep, CEVO)
Nederlands	X			X
Engels			X	
Natuurwetenschappen				
Wiskunde	X			X
Natuurkunde	X			X
Scheikunde	X			X
Biologie	X			X
Mens en maatschap wetenschappen				
Aardrijkskunde	X			X
Geschiedenis	X			X
Economie	X			X
Humaniora				
Geschiedenis II				
CKV	X			X
Nederlands				
Engels	X			
Spaans	X			

Bijlage 4 C

Tabel: voorkeurs scenario per profiel en per leerweg (m/h/v)

VWO

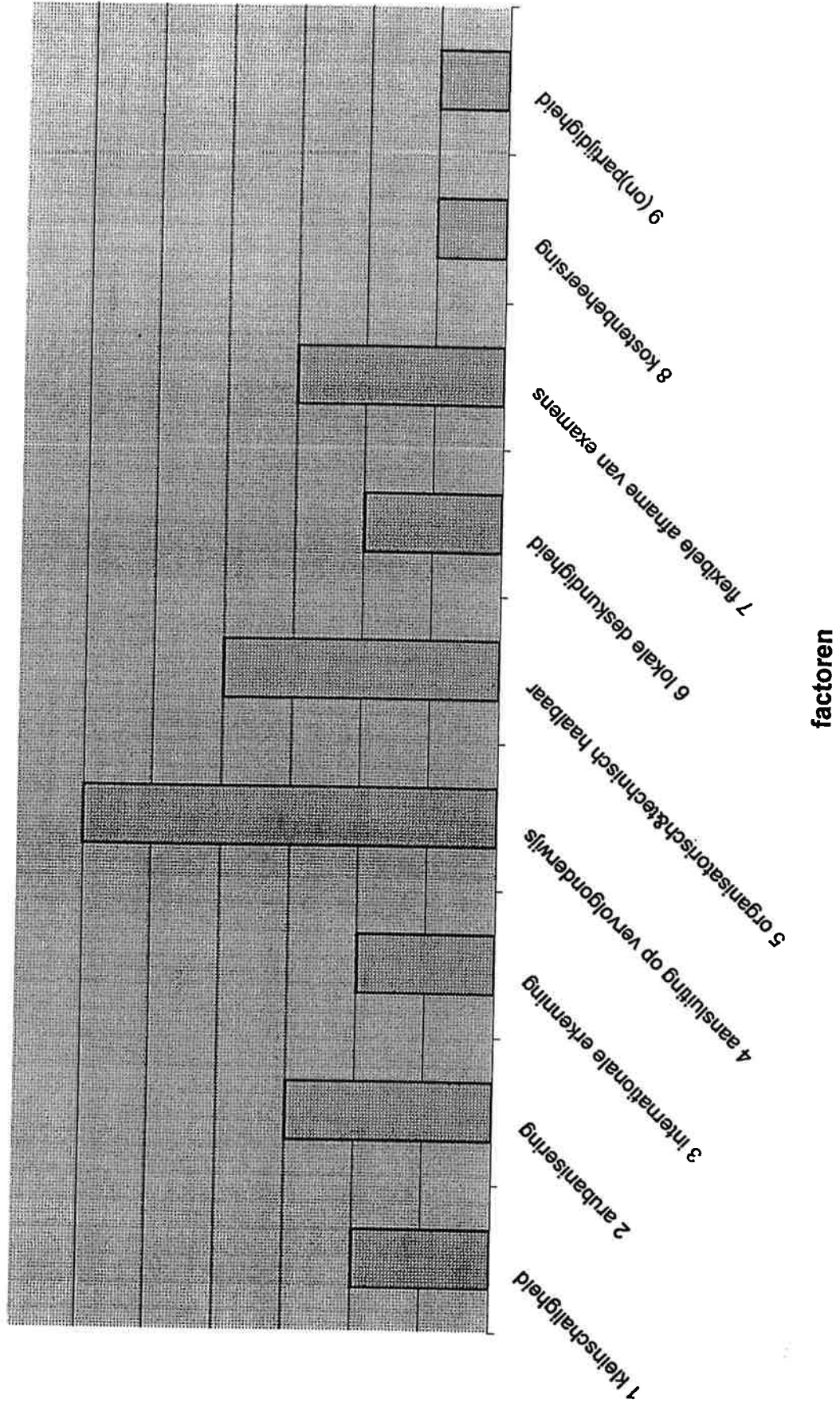
Gemeenschappelijk deel	1 Lokale constructie	2 Regio (CXC, Ned Antillen)	3 Internationaal (IBO, UCLES)	4 Nederland (Citogroep, CEVO)
Nederlands	X			X
Engels			X	
Natuurwetenschappen				
Wiskunde	X			X
Natuurkunde	X			X
Scheikunde	X			X
Biologie	X			X
Mens en maatschap wetenschappen				
Aardrijkskunde	X			X
Geschiedenis	X			X
Economie	X			X
Humaniora				
Geschiedenis II				
CKV	X			X
Nederlands				
Engels	X			
Spaans	X			

		Lokale constructie	Regio (CXC, Ned Antillen)	Internationaal (IBO, UCLES)	Nederland (Citogroep)
Gemeenschappelijk deel					
mavo	Nederlands	X	X		X
havo	Nederlands	X			X
vwo	Nederlands	X			X
mavo	Engels		X		X
havo	Engels			X	
vwo	Engels			X	
mavo	Spaans	X			
havo	Spaans	X			
vwo	Spaans	X			
Natuurwetenschappen					
mavo	Wiskunde	X			X
havo	Wiskunde	X			X
vwo	Wiskunde	X			X
mavo	Natuurkunde	X			X
havo	Natuurkunde	X			X
vwo	Natuurkunde	X			X
mavo	Scheikunde	X			X

havo	Scheikunde	X			X
vwo	Scheikunde	X			X
mavo	Biologie	X			X
havo	Biologie	X			X
vwo	Biologie	X			X
Mens en Maatschappij					
mavo	Aardrijkskunde	X			
havo	Aardrijkskunde	X			X
vwo	Aardrijkskunde	X			X
mavo	Geschiedenis	X			X
havo	Geschiedenis	X			X
vwo	Geschiedenis	X			X
mavo	Economie	X			X
havo	Economie	X			X
vwo	Economie	X			X
Humaniora					
havo	CKV	X			X
vwo	CKV	X			X
havo	Geschiedenis	X			X
vwo	Geschiedenis	X			X
havo	Nederlands	X			X

vwo	Nederlands	X			
havo praktisch	Engels	X			
vwo praktisch	Engels	X			
havo	Spaans	X			
vwo	Spaans	X			

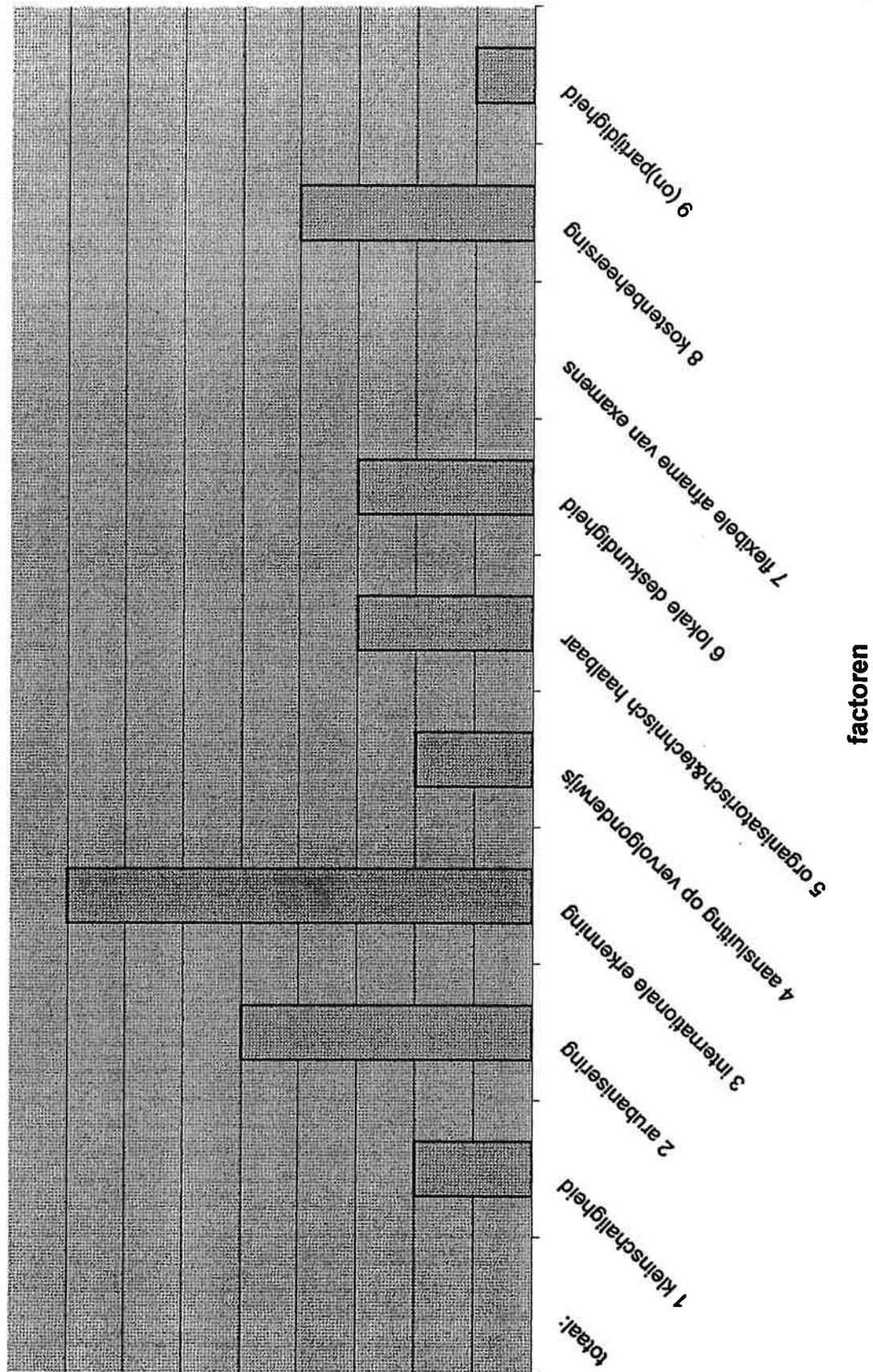
Wiskunde

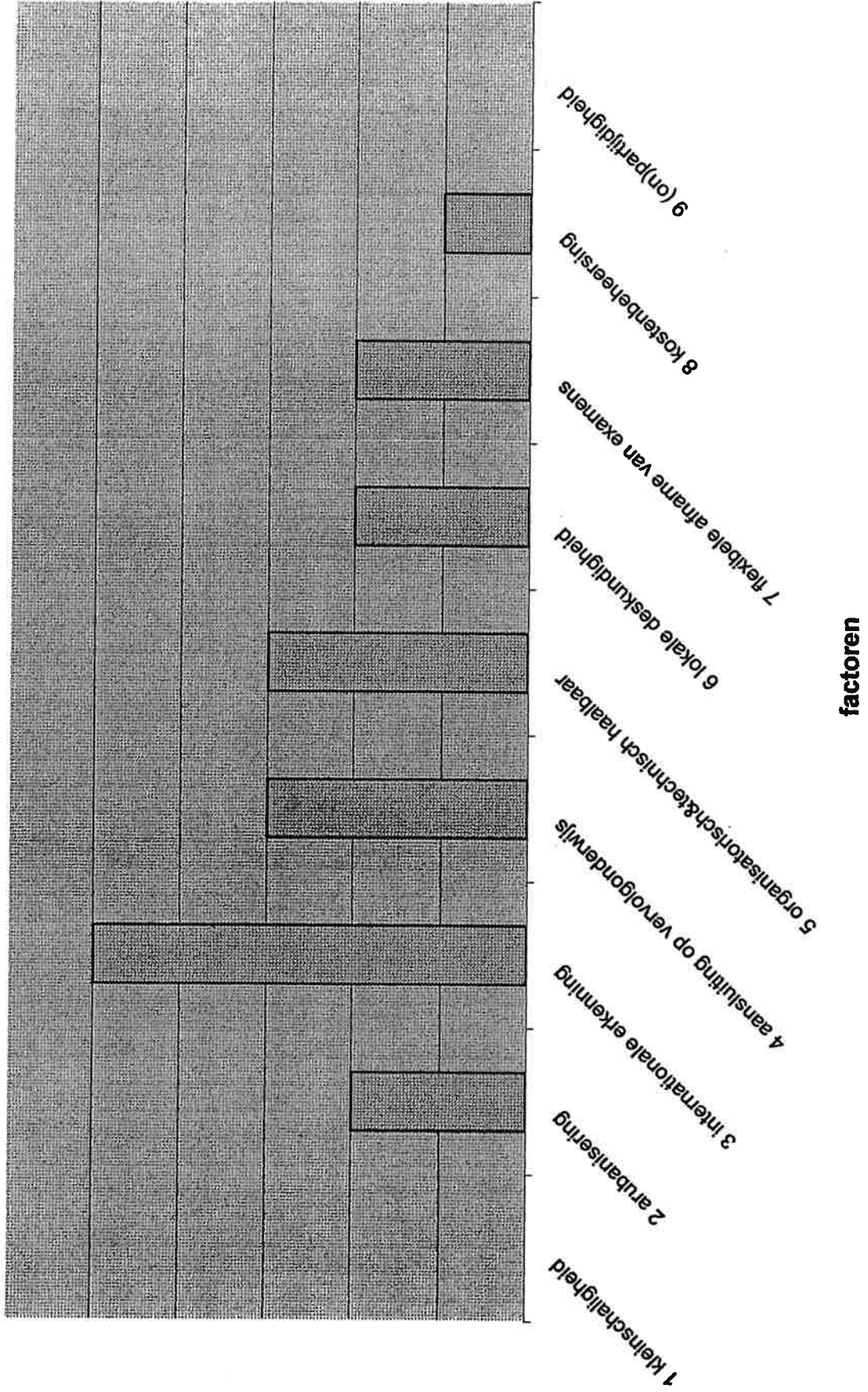
A large, empty rectangular area with a fine grid pattern, likely a placeholder for a drawing or image.

- 1 kleinschaligheid
- 2 urbanisering
- 3 internationale erkenning
- 4 aansluiting op vervolgonderwijs
- 5 organisatorisch & technisch haalbaar
- 6 lokale deskundigheid
- 7 flexibele afname van examens
- 8 kostenbeheersing
- 9 (on)partidigheid

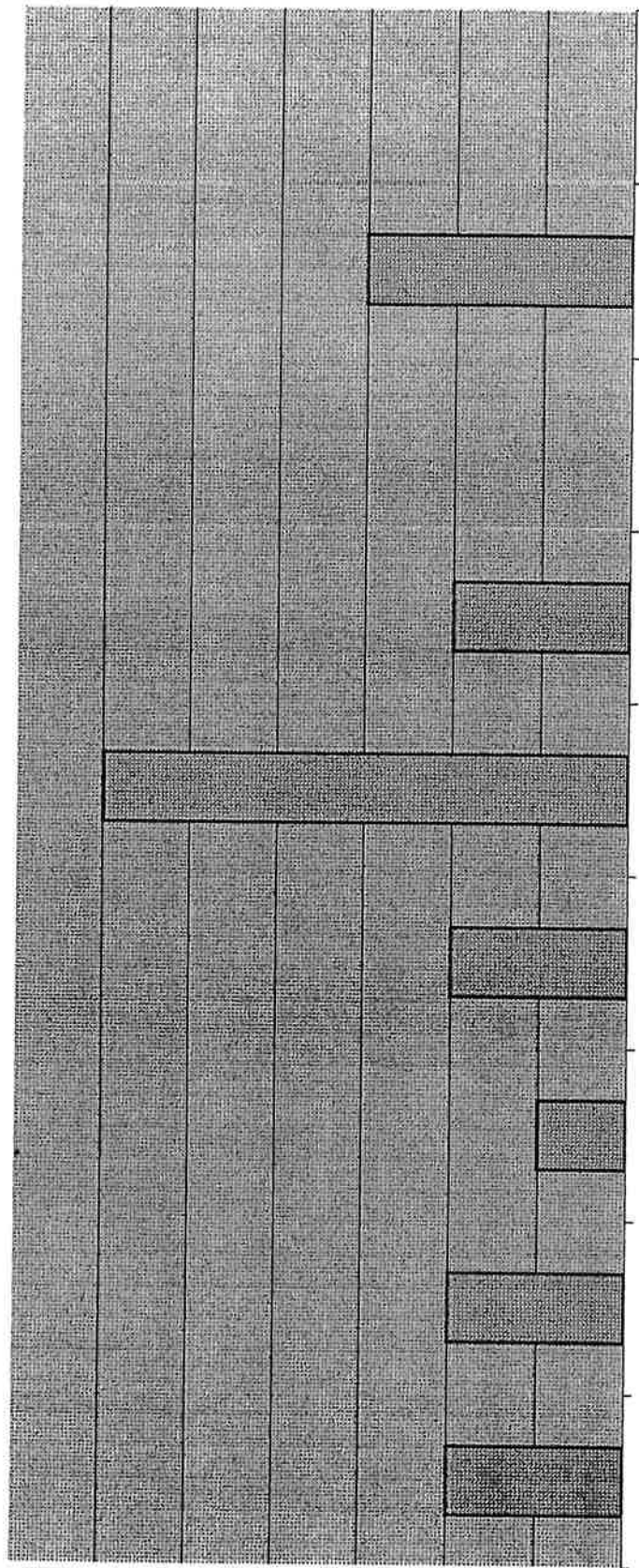
Scheikunde

Biologie

Economie

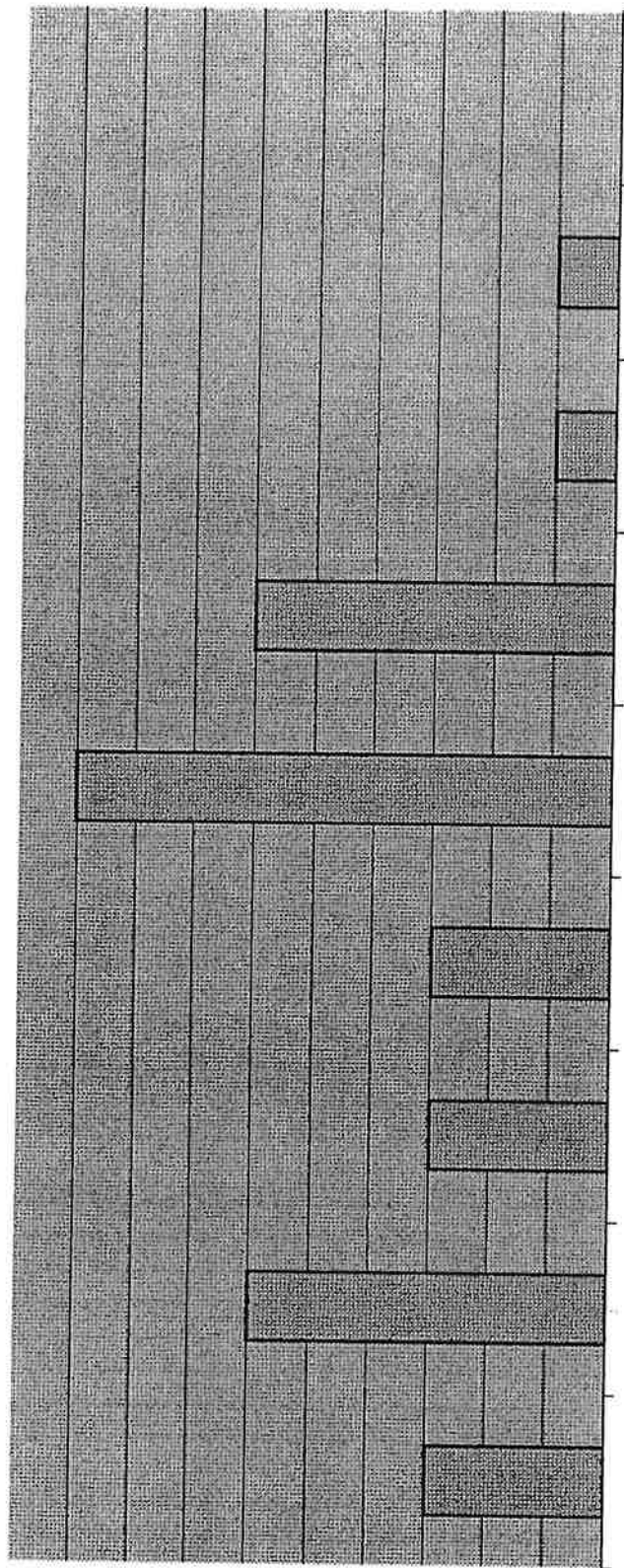

factoren

factoren

factor	waarde
1 kleinschaligheid	100%
2 urbanisering	100%
3 internationale erkenning	100%
4 aansluiting op vervoeronderwijs	100%
5 organisatorisch & technisch haalbaar	100%
6 lokale deskundigheid	100%
7 flexibele afname van examens	100%
8 kostenbeheersing	100%
9 (on)partidigheid	100%

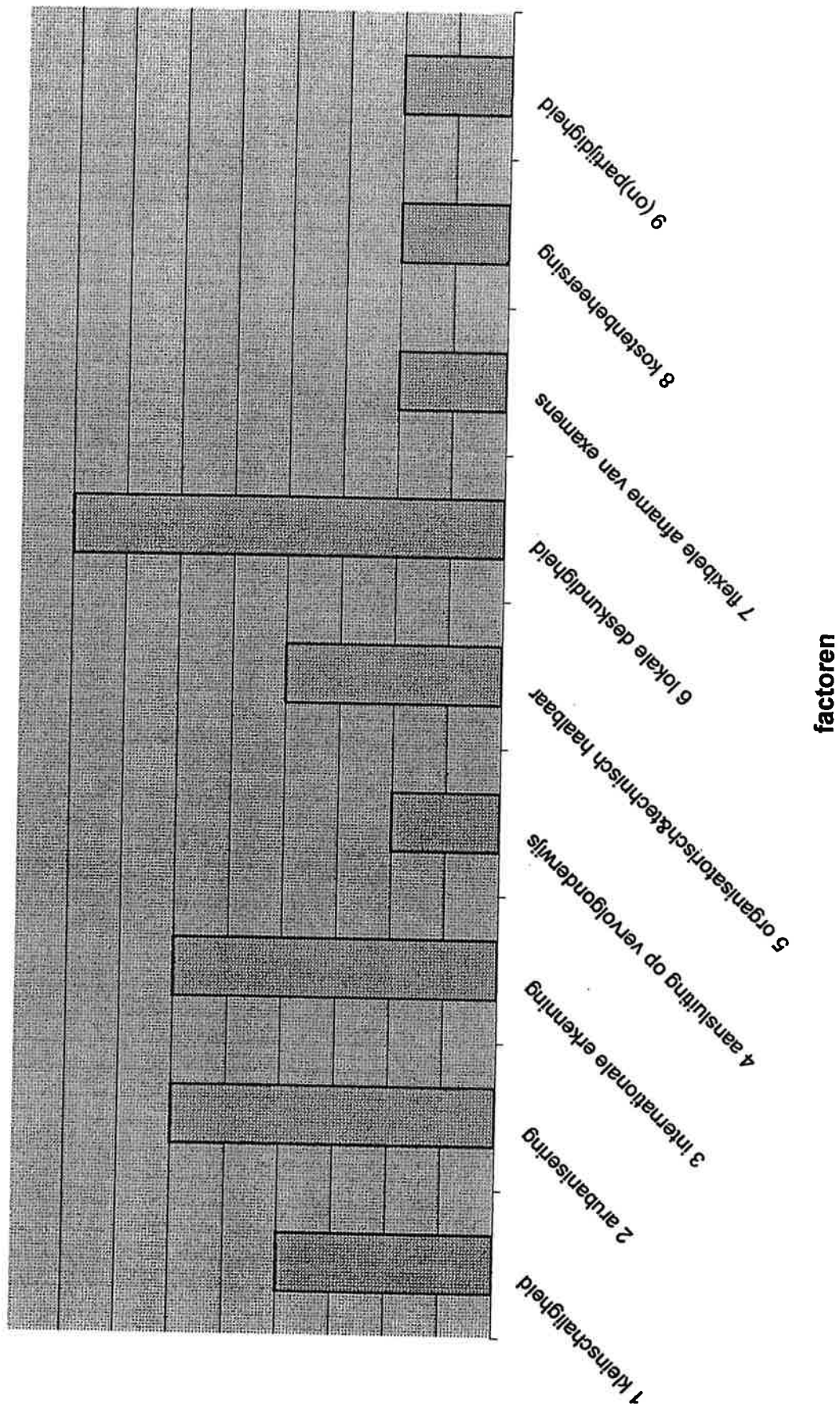
Geschiedenis

- 1 kleinschaligheid
- 2 urbanisering
- 3 internationale erkenning
- 4 aansluiting op vervolgonderwijs
- 5 organisatorisch&technisch haalbaar
- 6 lokale deskundigheid
- 7 flexibele afname van examens
- 8 kostenbeheersing
- 9 (on)partijdigheid

factoren

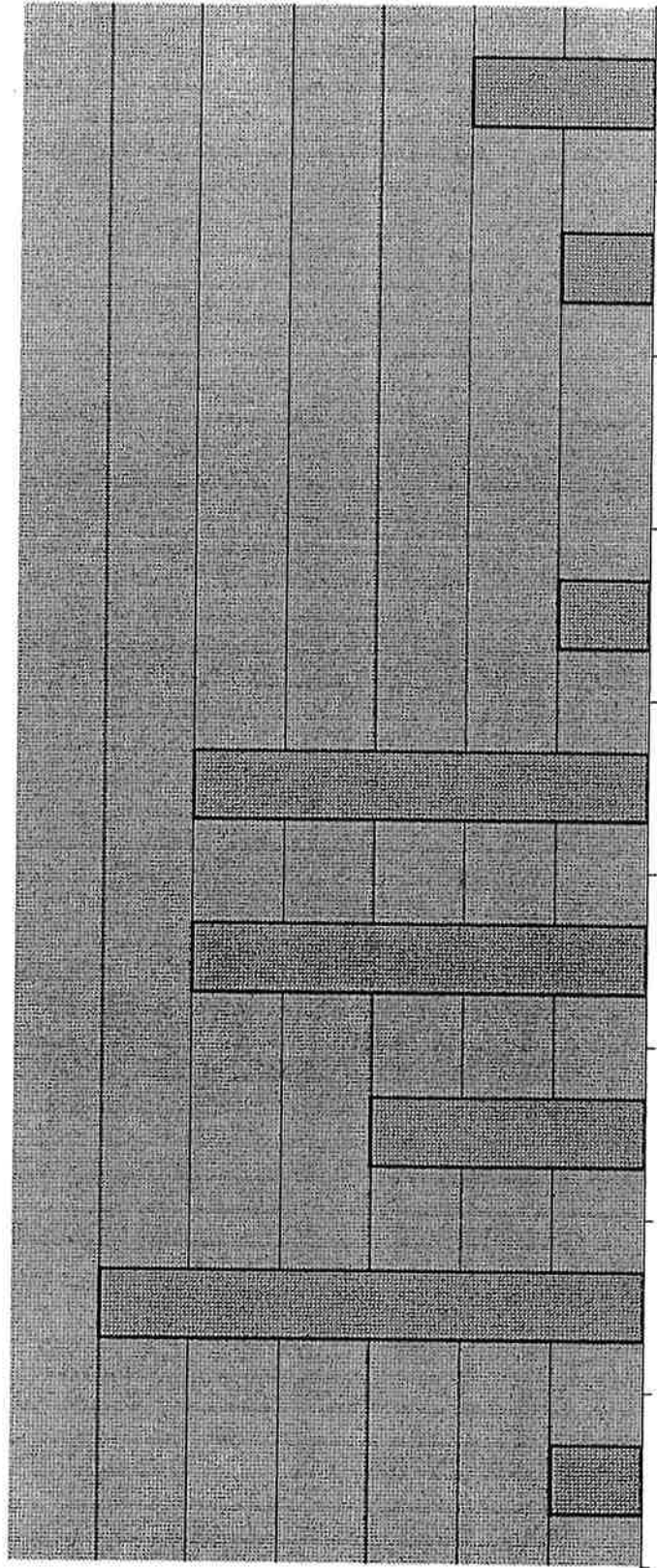
CKV

Spaans

factoren									
1	kleinschaligheid								
2	urbanisering								
3	internationale erkenning								
4	aansluiting op vervoer								
5	organisatorisch & technisch haalbaar								
6	lokale deskundigheid								
7	flexibele afname van examens								
8	kostenbeheersing								
9	(on)partidigheid								

Nederlands

- 1 kleinschaligheid
- 2 aanbesteding
- 3 internationale erkenning
- 4 aansluiting op vervolgonderwijs
- 5 organisatorisch & technisch haalbaar
- 6 lokale deskundigheid
- 7 flexibele afname van examens
- 8 kostenbeheersing
- 9 (on)partidigheid

factoren

Engels

